

A KOLOSVÁRI ROM. KATH.
NYILVÁNOS
TELJES GYMNASIUM
ÉVKÖNYVEI.

SZERKESZTÉ

UGYANAZON TANINTÉZET TANÁRI KARA. YΘJ

II. FÜZET.

185 $\frac{2}{3}$.

Főispitendő Nagy Péter Szereckormányzó
Urnak mély tisztelettel.

A KOLOSVÁRI ROM. KATH.
NYILVÁNOS
TELJES GYMNASIUM
É V K Ö N Y V E I.

SZERKESZTÉ

UGYANAZON TANINTÉZET TANÁRI KARA.

II. F Ü Z E T.

185 $\frac{2}{3}$.

KOLOSVÁRTT.

A rom. kath. lyceum betűivel.

É R T E K E Z Ő R É S Z.

BÉLDI-CODEX.

ADALÉKUL HAZAI EGYETEMES IRODALMUNK TÖRTÉNETÉHEZ.

Perdus et pernox patrum memorias revolve; scrutare gentis
tuæ cunabula; res gestas et annalium monumenta ob-
serva: turpe enim est in patria sua peregrinum esse.

Cassiodorus.

1. §. Előzmények.

A mult kárpitját szellőztetem. Komoly tárgyról beszélek. Nemzetiünk őskori irodalmának egy nagybecsü maradványa az, mely jelen értekezésem tárgyát alkotja. Századok hosszú során hatolt az korunkig; hol derekasan megforgatva, miként a belejegyzések mutatják; hol vadul megtámadva, miként azt érzékeny sebei kétségtelenné teszik. De így is kincs az: méltó tehát, hogy a nemzet híven megőrizze.

Jelen sorok írója kénytelen szerényen bevallani, miszerint annyira felkészülve nincs, hogy e becses régiséghez tárgyavatott alaposással, irodalmunk köztiszteletben álló bajnokainak s illetőleg szakembereinek teljes megalégedésére, szólhasson; mert erre őt sem eddigi tanulmányai, sem jelen helyviszonya nem képesítik: de a hazafikebel tiszta örömének fellángolásában keresi a mentséget, hogy fontos dologhoz gyengén szólani merészel.

Még most is vizshangzik lelkemben akademiánk érdemes titoknokának azon lelkes szózata, melyet a hazában található mindennemű érdekes régiségeink gondos összegyűjtése ügyében, annak részéről a nemzethez intézett ¹⁾. Nincs a magyar föld területén honfikebel, mely őseinek dicső multja iránt magasan érezni tud, s az ősmaradványok iránt szívében kegyeletet ápol, melyet a férfias magyar szó s komoly felhívás mélyen meg nem hatott volna. Azon nemzetnek, mely multján lelkesülni nem tud, vagy ősi emlékei mellett érzéketlenül halad el, mint szívtelen mozlemin Palmyra romjain, megszámlálvák napjai. A tárgy fontos, a tárgy oly komoly, mely egy nemzet egész figyelmét veszi

---

¹⁾ Először 1847-ben. Ujabbán pedig az academia történettudományi osztálya üléséből, dec. 22. 1851.; és az academiának 1852. máj. 17. tartott összes kis gyűléséből. Olv. „Pesti Napló“ 1852. 661. szám. — Honi — különösen a régiségtan (archaeologia) körébe vágó — tisztes emlékeink iránt magas kegyeletet tanúsító, hihetőleg fensőbb irányadás következtében szerkesztett, ily felszólítása bocsáttatott ki a cs. kir. erdélyi kormányzéknek, legközelebb f. év máj. 30. 112./K.D. sz. alatt a cs. kir. kerületi biztosságokhoz; mi püspök ő méltósága útján a lelkészek, gymnasiumi s elemi iskolák tanáraival is közöltetett. Dicső jelenés, midőn a jámbor ősök drága szerzeményeit a magas kormány törekszik hatalmas védpaizsa alá helyezni!

igénybe. Míg a polgárisult Europa csinosult nemzetei, saját multjok érdekességcín túlterjeszkedve, a classikai kor maradványait is buvárlatuk körébe vonják, s e célra szakférfiakat államköltségen más világrészekbe útaztatnak: addig mi, ázsiai indolentiánk, vagy az olasz „édes semmit-nemtevés“ mákonyától elkábítva, veszni engedjük régi dicsőségünk porladozó gyémántköveit? Avagy azért emelé a nemzet, amott a hon szívében, méltóságához illő fény s nagyszerűségben a muzeumot, hogy üres volta s belpusztasága némán szóljon a kicsinylő külföldnek aluszékonyságunk s haláldermedtségiünkről? Bizony ideje, hogy ébredezzünk. Az eszme, melynek megvalósítására akademiánk a nemzet értelmiségét megnyerni törekszik, nem új, nem hallatlan. Már a mult században foglalkodtatá az fajtánk erős szellemeinek tudománysovár lelkét. Különösen e célra alakult Erdélyben, 1791-ben, a régi kéziratok társasága ¹⁾, mely e régiségekben hihetetlen gazdag honnak becses ereklyéit halomra gyűjteni kívánta. A hosszabb életre méltó társulat feloszlott, s a lelkes ősök hangyaszorgalmu gyűjteményei szerte szállottak, mint őszi fáknak sárga lombjai a nagy viharban, — ki tudja, talán lelketlen, vagy legalább is gondatlan utódok mestergerendáira, méla búban várván az izzókemencére, vagy legjobb esetben egy darab utraváló sültnek elfogadására. Avagy hol van Erdélyben oly melegkeblű honfi, és én szívben lélekben meghajlok előtte, ki Apácai Csere János magyar logikájából ²⁾ csak egy példányt is felmutatni képes? Ha már nyomtatványainkkal, melyek hihető egykor több száz példányban forogtak ősünk kezein, így vagyunk: mit tartsunk régi kéziratainkról? Avagy ki ítasít el engem erdélyi véreim közül az Aranka-codex ³⁾ jelenlegi fogházához? Ki mondja meg nekem, hogy e legendarium, szentek életét tartalmazó magyar codex, ma hol lappang? Hol vannak azon érdekes latin kéziratok, melyeket Aranka György, mint egyebek közt székelyhoni műúttazásának gyűmöléseit, a esik-somlyói ferenciek könyvtárából egykor magával hozván, 1793. novemb. 10-dikéről szóló jelentésénél fogva, az erdélyi magyar nyelvnevelő társaságnak felajánlott; u. m. a) Cicero, Vegetius, és Frontinus „De re militari“; és Cicero „De legibus“ csinos kézirat, évszám nélkül. 4r.; b) a deák újtestamentomnak kézirati példánya. Másolatott 1410-ben. 8r. Ez utóbbi már csak azért is közelebről érdekel bennünket; mert Bátori László magyar bibliafordítása, a pálosok évkönyvei szerint is ⁴⁾ deákból esvén, de mily codexből, miután a Vulgatától gyakran eltér, s nálánál sok helyt tetemesen rövidebb, eddigelé megfejtetlen ⁵⁾. Talán épen e régi biblia-codex oszlatná el a homályt, ha napfényre derülhetne. Félre tehát, nemes hazafiak! a szűkkeblűséggel. Lássunk munkálhoz. Tárjuk fel a szülőhonnak levéltáraink hét lakatu zárait, verjük fel poros könyvpolcainkat. Vigyük áldozatul a haza oltárára ősünk drága szerzeményeit, becses hagyományait. Hadd népesüljenek meg muzeumunk falai, s legyen gazdag tárháza az áldozatkész hazafiságnak. Hisz a mi hazánké, az nemzetünké, s így egyes tagjaié, tehát a miénk is. Higyétek el, véreim! a művelt külföld nem késik kedvező ítéletével, mely elfogulatlanul hirdeti rólunk: e nemzet hű önmagához. Erdély bérci közt előttünk a dicső, a követésre méltó példa. Avagy beakarjuk hunyni szeméinket, mily erélyesen működik a szász nemzet a honisme körében? ⁶⁾. E téren fajtánkból is fáradoznak szép szerencsével egyesek ⁷⁾: de azért a letűnt századok irodalmi, képző művészeti s régiségtani érdekes műemlékeit az enyészet romjátékaivá engedjük silányulni? Nem; mert e nemzet, mely mindenkoron előszeretettel viselkedett őstörténetéhez, melynek árnyában az utódok, nagy ősikkel

¹⁾ A magyar nyelvnevelő társaság munkáinak első darabja. Szeben. 1796. 8r. 33. l.

²⁾ Megjelent Gyulafejérvárt. 1656. 8r.

³⁾ Egykor Aranka György maros-vásárhelyi könyvtárában; íratott 1526; tartalma: szentek életci. Olv. Toldy: A magyar nemzeti irodalom története. Második javított kiadás. Pesten, 1852. 8r. II. köt. 82. l.

⁴⁾ L. Triumphus Pauli. Auctore Ignatio Pongrác. Viennae. 1752. Fol. pag. 65.

⁵⁾ L. Toldy i. m. 94. l.

⁶⁾ L. Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. Erster Band. Kronstadt. 1853. 8-o.

⁷⁾ Különösen jó hangzásu név e téren Kővári. Ujabban vele szövetségben t. t. Kriza János akad. lev. tag. „Történet és Szépirodalom“ cím alatt zsebkönyvet széndékozik megindítani.

szellemileg közlekedve, tetterőt és kedvet merítének, híven megőrzendi dicső atyái tudomány és művészet, pompa és fényszerelmének lelkesítő ereklyéit. Nyelv és őstörténelem, s minden, mi ezek körébe vonható, legyen figyelmünk s buvárkodásunk tárgya, legyen egyedüli jelszavunk, hogy az európai tudományban tetemes helyet foglalhassunk, főleg jelen korunkban, midőn jobbaink mélyen megvagynak győződve, miszerint a nemzet kijózanítására nem szolgál semmi annyira, mint a helyes nyelvtudomány, és ítésetileg nyomozó őstörténelem; s hogy a nemzet a most szükségessé vált tümnitudást is csak ezen úton teheti sajátjává.

Bocsánat, ha eszméim szövedékéből saját énem sem maradhatott ki. Mióta e szép kis hazába, melynek nagyszerű multja tükörként áll előttem, beléptem, újabb viszonyaink közt, közhivatalom óráiból fenmaradt időmet főleg ama két irányban szentelém régiségeink buvárlására. A sors kedvezése, mely amyi szép lelkekkel hozott viszonyba, mondhatnám barátságba, saját utánjárásaim s szerencsés helyzetem már is nem csekély sikerrel jutalmazák csüggedést nem ismerő fáradalmaimat. Már eddigelé is tetemes másolatokkal lehetett szerencsém kedveskedni azon lelkes férfiúnak, kinek biztosan vezérlő kezei oly mesterileg körvonalozzák irodalmunknak tudományilag komolyabb mozgalmait. Újabban a mosolygó szerencse úgy akarí, hogy egy nemes székely hazafiinak tudományszomjas lelke felém közelítve, szerény lakomba nyisson. Egész tisztelettel fogadva, s nyújtott jobbát szelíden szorítva, helyet ajánlék neki. Beszédünk tárgya, természetesen velem mint szaktanárral, nemzeti irodalmunk letünt multja volt. Alapos, tárgyhoz szóló gyönyörű beszédéből szövődött eszmecseréi csak hamar felmelegítvén, benne nem köznapi embert gyaníttatának velem. Mint historiai név méltó örökösét bizodalmasan felszólítám, vajjon nem léteznének-e némi érdekes kéziratok az elviharzott századokból Székelyföldön? „Akadnának biz ott, — válaszolá szerényen, — hahogy utánok járna az ember; de nekem jelenleg gazdaszat és kertészet kizárólag foglalkodásaim. Egyébiránt önnek, első találkozásunk emlékezetére, mégis kedveskedhetem egygyel. És ez sajátom.“ Kiváncsi valék tudni az érdekes ajándékot. De ő, ki ezt nem elemezgeté, csak ammit mondhatott, hogy valami régi got kézirat, hihetőleg historiai mű, deák nyelven. De elküldi t. e. Mike Sándor úrnak, az erdélyi országos levéltár tudományszerető aligazgatójának, kitől annak idejében veendem. A szíves ígéretet forrón megköszöném, örömtelvé kijelentvén: minél gotabb a codex, annál megragadóbb. Miután a lyceumi könyvtár ajtaját megnyitottam volna felejthetetlen vendégemnek; de sajnálatomra a keresett munkával neki szolgálnom nem lehetett szerencsém: elhagyott, meleg szavakkal vevén egymástól búcsut. Ígéret a tettnek bátyja. Az adott férfias szó be lón váltva. E lelkes hazafi, s irodalmunk buzgó pártolója t. e. Béli István úr, Bodolán, Háromszékben.

Néhány hét mulva szerencsétet szíves látogatásával t. e. Mike Sándor úr, kinek hazafinagylelkiüségéből már elébb szerencsés valék akademiánknak száz darabra terjedő nagyérdéki historiai híi másolatot küldeni, köztök tizenöt darab eredeti török oklevelet. Ez élő archivum, kinek irántami magyar őszinteségű hajlama, egyike erdélyi legbecsesebb szellemi nyereményeimnek, sajtáságos kedves mosolygással hozza, mint Alkoránt, a Béli-codexet. Tekintsük meg tartalmát.

2. §. A codex tartalma.

A codex közép negyedré, papirosa erős, tömötten beírott levele száz három, tehát $25\frac{3}{4}$ ív, régi egyházi hangjegyekkel beírott hártýába kötve; melyből, idő folytával, erős használat által kiforgattatván, abba újból belé köttetett, mire a XVII-ik századbeli széljegyzetekből vágás által elesett betűk, s a szélek zöld festése mutatnak. — Első ötvenkilenc levele magyar krónikát nyújt, melyről, mint jelen értekezésem tüzetes tárgyáról, bővebben alább szólok. Az ezt követő nyolc levél oldalai, kettős hasábra osztva, a középkor szellemében rövidre vont, természettani lelketlen, sovány leckéket

hoznak, honunkban is a XII-d. század vége óta uralkodni kezdett apró folyó (cursiv) írás felismerhető jellemvonásaival (l. a metszv. II. sz.). Az első lap felső szélén áll **IRAS** (1473). És kezdi e szókon: „Plurimum que volgares scrutari solent.“ Végződik pedig e feliratu cikke: „Sequitur de signis prognosticandi pluuiam.“ Egy későbbi kéz (lehetőség 1594-ben) tintavonalok közé jegyzé: „Bezzeg io wdeo volt Matthias kiraly ideieben.“ A nyolcadik levél hátulsó lapján „Remedium contra Pestem“ cím alatt, házi orvosság ajánlatik magyar nyelven; de nyelve és betűi a XVIII. század elejére hozván benniünket, kevesbbé érdekel.

Túladvá ezek után azon illemsértő priapeákon, melyek a következő két hasábos három levélen, bár be nem végezve, tizenkéttagu négy soros rímelő deák versekben, Galliphus; továbbá folyóbeszédben, Maxcalphus és Salamon nevek alatt eléadatnak, mint melyekhez a komoly tudománynak semmi köze: áttérünk a következő tizenöt levélre, melyek egy kéz vonásait mutatják (l. a metszv. III. sz.). E szakasz, mely hátul szinte csonka, két részre osztható.

Az első rész hét deák levelet tartalmaz, ily renddel:

1. Reuerendo in Christo patri, domino Johanni Carnail, Jurisconsulto et apostolici pallacii Causarum auditori Eneas Siluius S. p. dicit. — Ex Wyenna, XX. Maii, anno 1444.

2. Reuerendo patri, domino Johanni Carnail, Jurisconsulto et apostolici pallacii Causarum auditori, Gaspar Slygk, Cancellarius Imperialis Salutem plurimam dicit. — Ex Wyenna, vicesimo Maii. 1444.

3. Reuerendissimo in Christo patri, domino Juliano Cardinali sancti Angeli, Apostolicae Sedis Legato, Gaspar Slygk, Cancellarius Imperialis, Salutem plurimam dicit. — Datum Wyennae, 24. Maii. 1444.

4. Eneas Siluius poeta S. p. dicit Francisco de Suste in Theologia et oratori optimo. — Ex Wyenna.

5. Eneas Siluius poeta, Imperialisque Secretarius Johanni Campisio, philosopho praestanti, Salutem plurimam dicit. — Ex Wyenna.

6. Magnifico et generoso militi, domino Gaspar Slygk, domino Novi Castri, Caesareo Cancellario, ac terrarum Ergre . . . . . Capitaneo, Eneas Siluius poeta, Imperialisque Secretarius S. p. dicit.

7. „De amore illicito fugiendo“ rovat alatt: Eneas Siluius poeta, Imperialisque Secretarius, Salutem plurimam dicit Marino Zozino, utriusque Juris Interpreti et Comiti suo.

Mindez négy levélen.

A második rész „Historia duorum amantum vera et admirabilis valde“ cím alatt erotikákat tartalmaz, s vezérfonalat nyújt a hajdankori deák regényirodalom szellemének felfogására. A hátul, miként érintők, csonka mű tizenegy levelet foglal el.

Az ezeket követő levél hátulsó oldalán, ez után: „Nota. Indulgentie valent ad Septem.“ életszabályok közöltetnek ily címekkel: a) Regula Thabernatorum; b) Regula nuptarum; c) Regula pauperum; d) Regula nobilium; e) Regula militum; f) Regula dinitum; g) Regula mercatorum; h) Regula hospitum; i) Regula laboratorum; j) Regula dominorum ad seruos; k) Regula seruorum ad dominos. Mind ezek két lapot töltenek.

Ezeket követi egy lapon néhány lelketlen, s némileg mosdatlan, rossz vers.

De annál érdekesbek, a mik „De laude Johannis de Hwnyad,“ és „De Ladislao et Mathya filiis eiusdem“ cím alatt mondatnak.

Végül huszonkilenc sorban monasticus szellemű néhány „Reminiscere“ áll.

Mindezt bezárja egy deák naptár tizennégy levélen, erősen cinóberezve (l. a metszv. IV. sz.) E naptár, melyben az előleges kiszánítások 1478. — 1496. visznek, szinte csonka, januárius ki levén belőle, mindjárt az elején, szakasztva, miként maradványa mutatja. Szerkesztési modora a középkori naptárakéhoz teljesen analog. Minden hó végén ott áll, mint lényeges naptári alkatrész, cinóberbetűkkel kiemelve, az idő- s vele rokon jóslat, és holmi nyomorult verses életszabályok, melyek később, a

I. sz.

a quo nominat. **S**traces Porro filij Gomez Aseneth aq
 duxam filii lanay. **E**lyhan a quo dicitur **S**tyxci pino. 2
 post colidos. 2 **Z**arjes a quo descendit **Z**abros **V**nt 2 **A**u-
 tas eoz **M**ipolis vocata e **Z**arjis. **V**n natus **P**aulus apst
 ut hct² in actibz apstoy xxv capto **E**t sequit. ab hms dmi
 se insule garm in rayomibz suis **V**nqzqz sedm lingua
 sua hoc de hie p anticipationem.

II. sz.

Lurimum q volucer
 scrutari solent a deo
 istomio **D**e impressione me-
 trolonj. **N**o vgr dmy i aquistor
 vjctali abumit. **E**t alio p hie
 phantibz. **L**udam vntabilia et
 pma naturalium ab hie p 2
 arply in metamor. **E**t alio p hie
 phantibz. **D**e impressionibz vntlorio
 pnamis dicitur collige. **V**n d hie
 gnomi laicali p hie vntio gntis
 assignantur.

III. sz.

Hudo in xpo pu dno **J**ohanni **Z**arnaval
 fructifloro et apstoy pallari **Z**arnaval audno
Lucas **O**thino poeta **S**. p. dicit

Incipi rapide te **G**ermania reyse. quia 2 te rempere hie quo
 mm loquor et romms libenter qmo vnt nos sepe de robns
 hie rextio fir. illa namq non pmy. aut canida e. sed qbz
 vnt phos ee romment. qui non vnt appareant. sedm muenis
 vechm. dyp. vnt. nec rursus **Z**o 76 sum. q me velim hmgse
 dmsiomis pmyem fan **Z**eologorum e. hie dmsiano. mlti
 sans femre fuerit. quod plnceo senserit.

IV. sz.

Ino februi quatuor. vixit tercia finem
Febriarius **H**ic dies 28. **I**uones vs 19

d	Bri	Briuda virginis. O enorm ep	22	e	9	es	1	6	2	78
e	pur	P urpurae P anice mae	13	f	9	4	1	7	5	77
f	bla	B lasiep. 2 mris	23	g	9	4	1	3	2	71
g	sus	S us S us 2 german mris	17	h	9	7	1	2	2	78
a	ag	A gathe virginis	20	i	10	0	1	0	1	0
o	vor	O vorthe virginis V edasti 2 amadi mris	21	k	10	2	6	7	8	72
c	fe	F elene regine. T heodosie virginis	28	l	11	1	6	7	7	73

XVI-d. században, a magyar Cisioba is átmentek ¹⁾. Álljon itt mindkettőre mutatványul aprilis hóból: „Si in aprili thonitrum (így) sonuerit, jocundum et fructiferum annum, et interempcionem malorum hominum, pellago nauigare, periculosum esse significat.“ Életszabályt tartalmazó egypár rosz vers: „Vetrem soluendo, cruor est de pede minuendus: Ut viuas sane, minuas venam mediane.“ Önkénytelenül is eszünkbe jut e soroknál, mi a magyar Cisioban (els. kiad. 1592.) e hóra így áll: „Csapdasd el hasadat, kissebbítsd véredet ekkor. Ültess szép fiatal, hörpents ürmös italt“ ²⁾. Érdekesb dolgot leltem september hónap lapján, hol „16. Ewfemie vir.“ után, e kézirati jegyzet áll: „Isto die (tehát 16. septemb.) rex Mathias intrauit Thordam, anno 1462.“ — A naptárt bezáró utolsó levélen, arra vonatkozó apró jegyzetek; alább pedig tályog ellen (contra apostema) gyógyszer ajánlatik. Jó lesz idővel valahol közleni; mert korunkban állatkinzásnak is sok volna. Leiratási kora, miként az utána álló végrendelet-minta első sorából kivehető, 1470.

Ennyiből áll a Béli-codex, mely — miként tartalma mutatja, — deák egyveleg. Papiroso egy; de leirói különbözők, miként azt az egymástól sok helyt eltérő betűjellemek kétségtelenné teszik (l. a metszv.). Egyébiránt az egész egyveleg a XV-d. századnál felebb nem vihető.

Ha a középkor tanrendszerét szemünk előtt tartjuk, lehetetlen codexünkben azon kor iskola-szemlének viszsugarait fel nem ismernünk. Ugyanis, van benne honi történelem elég terjedelmes; természettani vázlatok; költészet- s vele rokon széptant illető cikkek, s az idővetés-tanon alapuló részletes, mondhatnám, bő naptár. Ezekben s ezekhez hasonló, rövidre vont tudományszálakban határozódott akkor hanfaink műveltsége, s nagy okunk van hinni, hogy codexünk, a sajtó nem létében, vagy annak bölesőkorában, egy kis családi könyvtár helyét pótolta, vagy annak minden esetre encyclopaediáját képezte. Ha ezen szempontból tekintjük a szóban levő kézirati-könyvet, sokkal nagyobb fontosságban tünik az fel előttiünk, hogysem egyelőre gondoltuk. Mert elvezet bennünket azon kor műveltségi fokozatának ismeretéhez, melyben — nem terjedezvén még a nyomdák homályt-oszlato, jótékony sugárai — nemünk a szellemfejlesztés pályáján dőcögve haladott, s figyelme csekély körre terjedett.

De van a Béli-codexnek egy külön váló, s a mennyiben érdekességénél fogva fajtánkat minden idő s koron keresztül, mondhatnám, varázserővel vonzotta, első helyen álló része, mely kutatásom után szólva, egy eddigelé ismeretlen magyar krónikát tartalmaz deák nyelven. Szinte a vakmerőséggel határosnak tetszik magamnak is jelen állításom, miután tudom, hogy Kaprinainak mind történelmi, mind okleveles kézirati gyűjteménye közel száz hatvan kötetre terjed ³⁾; Hevenesi Gáboréból az ötvenedik ⁴⁾; Prayéból pedig a XXIX-d. kötet is említettik ⁵⁾. Hát Horvát István és egyebek mennyivel birhattak még? Hány, ha nem is eredeti, de legalább hű másolat szendereg a fővárosi s némely magán gyűjteményekben? De ezekben tárgyalás alatt levő krónikánk után fürkész-nem, helyzetemnél fogva lehetetlen volt. Egyébiránt van irodalmunknak embere, ki e lehetetlenséget igenis lehetségessé fogja tenni. Nekem csak a nyomtatásban megjelent krónikák szerint állott hatal-mamban, hasonlítgatva utánnyomoznom. Mi azon eredményre vezetett, hogy egész határozottsággal nyíltan kimondjam, miszerint a Béli-codex krónikája, az előttem ismeretes koriratok után szólva,

¹⁾ A Kisfaludy-Társaság Évlappjai. Ötödik köt. Pesten, 1846, Sr. 433. l. — ²⁾ l. az i. m. 433. l.

³⁾ L. Chronicon Budense. Post elapsos ab editione prima et rarissima tercentos sexaginta quinque annos, secundam adornavit Josephus Podhradezky. Budae. 1838. 8-o. V. pag.

⁴⁾ L. Chronicon Budense. pag. V.

⁵⁾ L. Chronicon Hungarorum Posoniense. E cod. MS. chartaceo Capituli Poson. nunc primum editum. Quo faustum Augustissimi Imperatoris et Regis Apostolici, Francisci Josephi I. in regni metropolin aduentum, die V. junii. M.D.CCC.LII. celebrant bibliotheca et typographeum reg. univer. hungaricae. Budae. 1852. Fol. pag. VI.

eddigelé csakugyan ismeretlen. A mű, mely őstörténelmünknek egyik alkatrésze, annyira fontos, hogy méltó vele — habár a romboló idő kegyetlenül megviselte is, — tovább időznünk.

Mielőtt azonban a tisztos régiség elemzésébe bocsátkoznám, észteni egymásutánnak tekintem, lényegében krónikáink fontosságát felmutatni; mert csak az, a mi fontos, érdekelhet s ragadhat meg. Ezután kijelelem őstörténelmünk eredetét; s annak alkatrészeit olvasóim előtt elvezetvén, az elemzés alá veendő ismeretlen krónikát velök összekötve tárgyalandom.

3. §. Krónikáink fontossága.

Nemzeti életünk ifju korában dicső őseink bajnoki tetteinek emlékezete költészetbe lerakva jelenik meg, úgy; hogy fajtánk régi s legrégebb életében főszerepet a történeti énekek játszottak, s a nemzeti történetírás helyét pótolták, melynek teljes körét a régi hősmondák egészítették ki. Népiünk s általában nemzetünk őselete alapos ismeretének tekintetéből nagyfontosságú emlékek tehát régi krónikáink, melyek nemzetünk ősz hajdanában a történeti s regés énekek, a régi hún s magyar hősmondáknak általános divatáról, jólehet azok a jelen kor kimondhatlan nagy kárára nyom nélkül egyig elenyésztek, teljes hitelt érdemlő tanúságot nyújtanak. Sőt magok régi krónikáink is, bármennyit szabadkozzanak szerkesztőik a dalmokok csásogó énekei s a nép hamis meséitől, legnagyobb részt ezeken alapulnak ¹⁾; mit, egyéb okok közt, az a sok „ut dicitur“ is látszik bizonyítani. — Minden újabb felfödözés tehát e téren, jelentos nyeresemény általában őstörténelmünk, különösen pedig az ősi népélet s népműveltség érdekében. Mindkét esetben becses adat a hazai egyetemes irodalom történetéhez. — Hát ha még régi krónikáinkat nemzeti irodalmunk egyik jelentékeny ágának jelenkori gazdag fejtekezésére viszonyítva tekintjük. Ugyanis, a magyar történeti regényirodalom a legközelebbi években nagy mértékben magára vonta az olvasó közönség figyelmét: kedves jelenség tehát e krónika irodalmi multunkból főleg regényíróra nézve, kinek elemei az emlékiratok és krónikák. A krónikák ugyanis, már a mesének szerkezetére nézve, határozottabb térre teszik az író, és a szokások, erkölcsök, háziélet rajza által kényszerítik őt, hogy jellemeit, a kék lég, s délibábos ábrándvilág helyett, ezen szokások, erkölcsök és háziélet körében mozgassa. Kényszerítik a részletekkel, a szoros időszám-lálással, a pontos helyirattal s minden más adatokkal: egyfelől az egyéneknek, másfelől a térnek, melyben ezek cselekesznek, és a rúgóknak, melyek cselekedeteiknek alapjai, kevesbbé képzelmes, mint élethű színezetet adni ²⁾. Ott állnak Salamon király, Gyéza és László hercegek krónikáinkban. Mily gazdag anyag egy nemzeti szellemű nagyszerű regényhez, daljátékhoz, vagy komoly jellemünkkel őszhangzó dramához! Bizony nem volna herculesi munka, vele a kedvenc Prófétát háttérbe szorítani, vagy elfeledtetni is. — Hát a képző művészetek tekintetéből, mily gazdag tárházak krónikáink! De erről szót se. Mert mióta a tiszta vallásos szellem helyére az anyagi érdekek erőszakolák magokat, honunkban legalább, festészeink kezéből lelketlenül fordult ki az eset, mint a mulandóság

¹⁾ Néhutt egészen a rimék utánzásáig. Ilyenek Béla király névtelenénél e helyek:

XXV. Fej. „ut dicunt jocularos nostri:

omnes loca sibi aquirebant,
et nomen bonum accipiebant.“

XLII. Fej. Hinc vero egressi usque ad mare pervenerunt,

Et omnes illius patriae . . . subiugauerunt;
Et ciuitatem Spalatensem ceperunt,
Et totam Croatiam sibi subiugauerunt.“

LV. Fej. „Felix igitur Hungarorum embola,
Multa periculorum experientia, etc.“

²⁾ L. „Pesti Napló.“ 1852. 840. sz. Élet és irodalom. XI.; hol erre vonatkozólag tanulságos elmélkedés olvasható.

angyalának jelképes fáklyája csendes sírók hideg hantjain. Egyébiránt, ha nem teremtünk, legalább őseink szerzeményeit veszni ne engedjük. Itt látom helyén, a honi történeti festészet érdekében azoknak, kiket a dolog közelebbről illet, hazafiúi figyelmök s műszeretetőkbé ajánlani a szala- (v. búcsu-) szentlászlói ferenci-zárda folyosóin szemlélhető, félkör idomu, s vászonra festett azon képeket, melyek folyosóin szent László királyunk nevezetesb tetteit, egyenesen a krónikákból merítve, az ezekben foglalt szentregék (legendák) szemlélhető nyomain jelenítik meg. E sorok írója még most is fris emlékezetben tartja a gyermekkori azon gyengéd benyomásokat, melyeket reá azon történeti festmények tettek.

Hogy irodalmunk, belévonva a képző művészeteknek, mint az összes műveltség eme hatalmas emeltyűinek, szép tartományát is, nemzeti jelleggel birjon, több gondot s tanulmányozást kell fordítanunk őstörténelmünkre, melyet kedélyes őszinteség, vallásos hit és nemzeti érzelem a hagyomány, ének s hivatalos hűtfők drágaköveiből, egyszerűen, minden mesterség nélkül, alkotott ¹⁾.

És ebben, mint végecéiban, határozódik krónikáink fontossága.

4. §. Őstörténelmünk eredete s alkatrészei.

Legrégibb történetírásunknak, fontosságánál fogva, kellő méltatása után, annak eredete s alkatrészei felett kell még egy futólagos szemlét tartanunk.

Történetírásunkat hihetőleg Gyéza fejedelem alatt beszivárgott külföldi papok kezdék meg ²⁾: tehát legrégibb korirataink ősatyjai köztök keresendőök. Ilyen lehetett a rég elveszett hún krónika névtelen írója, kitől mind Kézai ³⁾, mind Robert Károly krónikása (képes krónika) irták által a hún történeteket. Ilyenek a vezérek krónikája s a királykrónika névtelen írói; de ezek is elszakadtak; sőt, Kézait tekintve, már a XIII-d. században léteztek esonka codexek ⁴⁾. Béla király jegyzője (Anonymus Belae regis notarius) pedig, nagybecsű munkájára nézve ⁵⁾, minden előttünk ismeretes kútfőktől teljesen idegen lévén, őstörténelmünk eredetére nézve semmi biztosan elvezető vezérfonalat nem nyújt. És így a legrégibb történeti kútfőkből csak azon átírott őskrónikákat ismerjük, melyeket a Kézai, budai és Turóci-féle ⁶⁾ korirati szerkesztményekben birunk.

Őstörténelmünk eredetére nézve kellőleg tájékozván magunkat, figyelmünket krónikáink szövege s emek keletkezete veszik igénybe.

Köztudomásu dolog, miszerint sokan honi krónikáinktól ott, hol ezek a külföldiek elbeszéléseitől eltérnek, vagy nekik hallatlan dolgokat közlenek, minden hitelt megtagadnak, mintha ügyetlen meséket s költeményeket adnának inkább, mintsem történeti tényeket. Azonban, mióta a nemzeti hagyomány s énekek szerint feljegyzett dolgok, a középkori történetírók, elbeszéléseivel gondosan egybevetve vizsgálatnak, mindinkább bebizonyúl, hogy azok nem pusztá koholmányok, sőt legnagyobb részt valóságos lett dolgok, — tények; habár időszámítási hibákkal s alanyi felfogással adva is. Végül, mióta a műítészet krónikáink tartalmának nem csekély részét nemzeti hagyományokon alapulónak tapasztalá, s ezeknek valóságát a legújabb korban folyamatba jött régiségi kutatások többnyire igazolák: korirataink is a honi történeti kútfők tekintélye s érvényére emelkednek.

A mi már most a régiség e becses maradványait illeti, mindenek előtt azt kell kipuhatolni, vajjon elfogadhatók-e ezek is hitelesekül? Mert bármiként vélekedjünk is azoknak becséről, a törté-

¹⁾ Toldy: A magyar nemz. irod. története. Másod. javított kiadás. Pesten, 1852. II-d. köt. 45. l. — ²⁾ L. az i. m. I. köt. 80. l.

³⁾ Rerum hungaricar. monumenta Arpadiana. Edidit. S. L. Endlicher. Sangalli. 1849. 8-o. ppag. 83—130.

⁴⁾ L. Toldy: A magyar nemz. irodal. története. Másod. javított kiad. Pesten, 1852. 8r. I. köt. 82. l.

⁵⁾ Schwandtner: Scriptores rer. hungaric. Tom. I. ppag. 1.—38. — ⁶⁾ L. l. c. ppag. 39.—291.

netbuvárnak már csak azért sem nyújthatnak biztos alapot, minthogy magok is más, többféleképp változtatott, bővített s folytatott krónikákból szerkesztettek össze; külön koriratokból különböző dolgokat hoznak, melyeknek ugyanazon érvény nem tulajdonítható, melylyel csak akkor bírnak, ha világosan kimutatandjuk, melyek alapulnak közölök néphagyományon, s melyek ma már elveszett írott emlékeken. A mi nem egyéb, mint a krónikák szövegének keletkeztét kimutatni. Mirenézve minden, kézre kerithető krónikák külön pontosan összehasonlíthatók; ámbár így sem leendő kétségen kívüli, minő mértékben igénylik a történetbuvár hitelét egyes helyek: minthogy e nemű kéziratunk a XIV-d. századon túl nem terjeszkednek, sőt magok, ezeknek szerkesztői, már nem eredetiekkel, hanem hihetőleg XII-d. századi codexek másolt példányaival éltek.

Helyén leendő itt, szóba jövő krónikánk szövegének kifejtése tekintetéből, mindazon másod rangu szerkesztményeket röviden elésorolni, melyek — mint későbbi idők maradványai — korunkra eljutottak. Ilyenek:

I. Azon kézirati-könyvek, melyek Kézai Simon szerkesztményét tartalmazzák; úgymint:

1. A Kósaféle hártya-codex, mely elsikkadt. Batthyániféle másolata jelenleg a magyar tudós társaság könyvtárában őriztetik.

2. Eszterházy Pál herceg kismartoni hártya-codexe, mely lappang. Másolatai: a) Hevenesi Gábortól, a pesti egyetemi könyvtárban; b) egy másik, a maros-vásárhelyi Telekiféle könyvtárban.

3. Zsámboki János papiros-codexe, a bécsi cs. kir. udv. könyvtárban.

Mindezek a hún és régibb magyar történeteket I. Gyézáig, s részben Kálmánéit a fennemlélt névtelenektől kölesönözték; saját királya (Kún László) dolgait pedig öntudomásból írta meg, a közbe eső igen sovány adatokat holmi évjegyzetekből pótolván ¹⁾.

II. A Pozsonyi Krónika; papiros-codexe még Pray korában a pozsonyi káptalan könyvtárában létezett; másolata Praytól, a pesti egyetemi könyvtárban. Első adta ki Toldy ²⁾. — A hún történetek elbeszélése után, a magyarok viselt dolgait kivonatban vázolja.

III. A Vaticáni Krónika, mely 1334-ig terjedő magyar dolgokat tartalmaz. Hajdan Lucius János, dalmát történetíró, birtokában volt; kitől biztos őrizet s a használni kívánók nagyobb kényelme végett, a vaticáni könyvtárba szállott.

IV. A Bécsi Krónika, közönségesen így neveztetik, minthogy a bécsi cs. kir. udv. könyvtár egyik kincse. Mi magyarokul pedig, ékes rajzaiért, Képes Krónikának mondjuk. 1358-ban hártýára íratott. — Első része hún, második pedig magyar dolgokat tartalmaz. Még egész volt, I. Károly dolgait befejezőleg adta; most pedig 1332-ben megszakad. Papiros másolata 1462-ben íratott, s jelenben a magyar akademia könyvtárát ékesíti.

V. A Budai Krónika, így nevezve, mert 1473-ban Hess betűivel Budán nyomatott. Második kiadása Podhradczkytól ³⁾ kettős másolatból ⁴⁾. E szerkesztmény 1468-ig folyó hún és magyar történeteket foglal magában.

VI. A Dubnici Krónika, papiros-codex, egykor az Illésháziféle dubnici könyvtár tulajdona; most, az utolsó Illésházinak hazafiáldozatából, teljes irodalmi gyűjteményével együtt, a magyar nemzeti muzeumé. A hún dolgokon kívül, a magyar történetet 1468-ig időrendben adja; azon idéttieket pedig 1479-ig évsor-tartás nélkül vázolja.

VII. Turóci János krónikája. A húnoktól kezdve I. Károly haláláig a Képes Krónika

¹⁾ L. Toldy: A magyar nemz. irodal. története. Másod. javított kiad. Pesten, 1852. 8r. I. köt. 82. 83. ll.

²⁾ L. Chronicon Hungarorum Posoniense. Budae. 1852. Fol. XVIII. 55. — Ugyanakkor negyedréiben is megjelent Toldy szerkesztése mellett.

³⁾ L. Chronicon Budense. Budae. 1838. 8-o XVI. 386. — ⁴⁾ L. l. c. pag. V. — V. ö. Chronic. Hungaror. Poson. Budae. 1852. Fol. pag. IX.

valamely teljes példányát írta le, számos közbeiktatásokkal, leginkább az első részben. Erre következő Küküllei János Lajos-Krónikáját, Mária és Kis Károly történetét részint Manacis Lőrinc verses historiájából ¹⁾, részint kortársak szóbeli közléseiből. Végre a Kis Károly halálától Mátyásig történeteket szinte részint kortanuktól és hivatalos irományokból, részint saját tudomásából merítette ²⁾.

Ezekhez tartozik még a Csepregi Krónika is; de tartalmáról, mely 1330-ig terjed, minthogy még megismertetve nincsen, határozottan nem szólhatunk. Codexe 1431-ben készült. Másolata a maros-vásárhelyi könyvtárban ³⁾.

És így tárgyálásunk folyamán oda jutánk, hogy a Béli-codex krónikájával tüzetesen foglalkodhatunk.

5. §. A Béli-codex krónikájának általános ismertetése.

Ezen korirat papiros-codex. Áll ötvenkilenc közép negyedréti levélből; tehát $14\frac{3}{4}$ tömött, azon kor rövidítéseivel beírt ívből. Elejéről öt levél, miként maradványai mutatják, kivágott. A szöveg tehát ott kezdődik, hol Turóiban e szók állanak: „a quo nominati sunt Traces“ ⁴⁾. A 23-d. levél ismét ki levén vágva, a szöveg a 22-d. levél hátulsó lapjának legalsó sorában e szóknál: „Interea Andre, Bela et Leuente, qui fugierant Bohemiam, Inde propter . . . . .“ megszakad; de a 24-d. levél innenső lapjának legfelső sorában, öszhangzólag a Budai Krónikával ⁵⁾ és Turóival ⁶⁾, így foly: „et uniuersum Regnum eis, sicut Regali semini, libenter obsequeretur, tantummodo ipsi in Hungariam descenderent, etc.“ Az ötvennyolcadik levél szinte ki van szelve. A hézag előtt álló levélnek hátulsó lapján a szöveg e szókkal végződik: „in quadam villa, Godyn vocata, circa . . . . .“ ⁷⁾; a hézag után álló levél innenső lapján pedig folytatólag beáll e szókon: „celeriter concurrerunt, quam inter multos transeuntes in terra iacentem, in medio publice strate, a nemine inuentam, repererunt. etc.“ ⁸⁾. Az 59-dik levél hátulsó lapján pedig, ezen szókkal: „Sic igitur Felicianus infelix lese maicestatis crimem incurrit, turbauit Regnum, extinxit semen proprium, suam gentem . . . . .“ ⁹⁾, végkép megszakad. Míg egész volt a krónika, mennyire terjedhetett, ma már alig lehet meghatározni, miután kivágott levélnek csak négynek van nyoma; de a terniókat összefoglaló, s tartósságára húrhoz hasonló fonál a könyv felső felében elszakadt, s így kártékony kezek abból egykét terniót könnyedén kiszakaszthattak, sokat azonban nem; mert különben a könyv összhajtásával a tetemes hézag könnyen felismerhető volna. Egyébiránt erős okom van hinni, — miután jelen krónikánk, szövegének folyására nézve Lajos kir. névtelen krónikásának szerkesztményével, ittott nagyobb kisebb eltérésekkel, teljesen egyező, s a történeti eseményeket 1330-ig adja, — hogy krónikánk csakis azon négy levél hiával van, melyeknek maradványai a codexben láthatók. — Krónikánk anyagára nézve, annak általános ismertetésében, azt kell még itt megemlítenem, hogy a 22. és 23-d, valamint a 42-d. levél is, bársonyapintatu finom, de annyi századok folytán erős használat mellett elbarnult hártya. E takarékoság az írás anyaga körül, ennek akkori becses voltára mutat. E három hártylevélből

¹⁾ Chronicon de rebus venetis. Venetiis. 1758. 4-to. ppag. 320.—338. — Schwandtner: Scriptorum rerum hungaric. Tom. I. part. III. pag. 199.

²⁾ Toldy: A magyar nemz. irod. története. Pesten, 1852. 8r. II. köt. 45. l. — V. ö. Chronic. Hungaror. Posoniens. Budae. 1852. Fol. ppag. III. — X.

³⁾ L. Toldy: A magyar nemz. irod. történ. Pesten, 1852. 8r. I. köt. 161. l.

⁴⁾ L. Schwandtner: Scriptorum rer. hungar. Tom. I. pag. 43.

⁵⁾ L. Chronic. Budens. edid. Jos. Podhradczky. Budae. 1838. 8r. pag. 91. — ⁶⁾ Schwandtner: l. c. pag. 105. — ⁷⁾ Schwandtner: l. c. pag. 155. Cap. LXXXV. lin. 19. — Podradczky: Cronic. Budens. pag. 222. — ⁸⁾ Schwandtner: l. c. 157. pag. Cap. LXXXVIII. lin. 8. — Podhradczky: Chronic. Budens. pag. 229. — ⁹⁾ Schwandtner: l. c. pag. 162. — Podhradczky: Chron. Budens. pag. 243.

azonban azt senki se következtesse, mintha a szóban levő krónika eredetileg hártján íratott volna, s csak később, miután legnagyobb része elrongyolott, adattak volna hozzá a papiros-levelek; mert a festék, tinta, ez utóbbi habár néha megújítva is, s a leíró keze az egészen ugyanaz. — De lássuk már most, mit foglal magában érdekes régiségiünk.

6. §. A Béldi-codex krónikájának tartalma.

Tárgyalás alatt levő kézirati-könyvünk jelleme, tekintve középkori hazai történetírásunk általános jellegét, ennek alkatrészeihez teljesen analog. Ugyanis, valamint ezen korbeli krónikáink kezelői általában inkább bővítő leírók, mint eredeti forrásokból merítők voltak: úgy a szóban levő korirat szerzője is. Először is a hún történeteket adja. Az első csonka fejezet szövege sokban egyező a Turóci által használt Bécsi (Képes) Krónika lényeges vonalaival: de irályi egyes eltérései is számosak; miket kijelelni, s a rokon koriratokkal összehangzásba hozni, jelen füzetkénk szűk köre miatt, sajtó alá bocsátásig, más avatottabb férfiú számára hagyatik fenn. Turócinál, úgy látszik, e codex a jelen első fejezetet jóval bővebben adta; mert elül — kétség kívül beírott — öt levél ki van szelve.

Folytatólag a hún történeteket következő fejezetekben hozza:

II. Fej. Prima origo dilatacionis Hungarorum in oriente Scytic etc. — Ezen fejezet kezdődik Kézainál ¹⁾ 86-d. lap.; Pozsoyi Krónikáb. ²⁾ 3-d. lap.; Turócinál ³⁾ 48-d. lap.; Budai Krónikáb. ⁴⁾ 8-d. lap. Hol egyik, hol másikba csap át az író; de irályi egyes eltérései is vannak.

III. Fej. Primus ingressus Hungarorum in panoniam.

IV. Fej. De eleccione Atyle Regis Hungarorum, et de victoria eiusdem Monarchali Sequitur.

V. Fej. Continuacio Hystorie Sequitur.

VI. Fej. Fugati naciones.

VII. Fej. De expugnatione Civitatis Aquilegiensis.

VIII. Fej. De ortu venetorum Sequitur.

IX. Fej. De morte Atyle Regis.

A második rész a magyar történeteket ezen fejezetben tartalmazza:

I. Fej. Incipit prologus de secundo ingressu, et de casibus prosperis et adversis eorundem.

II. Fej. Tunc continuatur hystoria isto modo.

III. Fej. De septem Capitaneis electis.

IV. Fej. Primus Capitaneus.

V. Fej. Secundus Capitaneus.

VI. Fej. Tercius Capitaneus.

VII. Fej. Quartus Capitaneus.

VIII. Fej. Quintus Capitaneus.

IX. Fej. Sextus Capitaneus.

X. Fej. Septimus Capitaneus.

XI. Fej. De VII. Hungaris, alias Lazari vocatis.

Függelékül, a betelepült nemzetségeket ily sorban adja:

I. Fej. Sequuntur generaciones principum aduenarum et alienigenarum. — Generacio Tata.

¹⁾ Endlicher: *Rer. Hungaric. monum. Arpadian. Sangalli. 1849. 8-o.*

²⁾ Toldy: *Chronic. Hungaror. Posoniens. Budae. 1852. Fol.*

³⁾ Schwandtner: *Scriptores rer. hungaric. Tom. I.*

⁴⁾ Podhradczky: *Chronicon Budense. Budae. 1838. 8-o.*

- II. Fej. Generacio filiorum Hedrich.
- III. Fej. Generacio Hunt et Paznan.
- IV. Fej. Generacio Vencellini de Almaniam venientis. ¹⁾
- V. Fej. Generacio Poth ²⁾
- VI. Fej. Generacio Oliverii et Ratoldi.
- VII. Fej. Generacio Hermani de Almaniam.
- VIII. Fej. Generacio Buzad ³⁾.
- IX. Fej. Generacio Keled.
- X. Fej. De Simone et Michaelae ⁴⁾

Ezekután visszatérve a magyar történetekhez, ily rendben beszéli el krónikásunk azokat:

- I. Fej. Recitantur facta tempore Toxon Ducis.
- II. Fej. Hungari devastant Bulgariam.
- III. Fej. De morte Leel et Bolchu Capitaneorum.
- IV. Fej. Greci devineuntur per Hungaros.

A harmadik rész a királyok alatt történeteket terjeszti elé negyvenhárom fejezetben, s Zaah Bódog gyász estének rajzában a szöveg, miként felebb kijelölök, megszakad.

7. § Krónikánk párhuzamos vizsgálata.

Alig vettem kezemhez e nagyérdekű régiséget, legott a benne foglalt krónikának, mint fajtánkat közelebből érintőnek, lehető leghívebb másolásához fogtam. A munkával egy hónap alatt elkészültem. Másolatát tehát tizenhárom tömött íven, merített papirosra írva, bírom. Tettem pedig ezt, saját belbecsénél fogva érdekességén kívül, két okból: először, hogy a végegyészet ellen ez által is még inkább biztosítsam; másodsor, hogy másolás közben, párhuzamban nyomtatott krónikáink szövegét is mindenütt hozzá olvasván, az egész kézirati-könyv szövegének menetével alaposabban megismerkedjem, a szerkezetet egészben és részenként jobban belássam, hogy így az utat, melyen az valóságra kelt, ügyesebben kijelölhessem. A codex tehát tárva állt előttem; köröttem pedig Kézai, Turóci, a pozsonyi és budai krónikák nyitva heverték. Másolás közben tett utánolvasásaim a következő eredményeket mutatják.

1. Valamint koriratainkat általában, úgy tárgyalás alatt levő krónikánkat is, alaphangulatokban azon egy szellem lengi át, mely az őstörténeti szerkesztményeket oly kiválólag jellemzi. És e szellem az egyszerű s tárgyánál maradó nyelv, kedélyes őszinteség, s a nemzeti hagyományok iránti vallásos kegyelet eleven kifejezésében mutatkozik. Ebben tehát krónikánk egyéb koriratainkkal egészen rokon. De a tények elbeszélésének terjedelme, ittott rendje, s az egyes mondatok szerkezete az, mire nézve tőlök sokban ismét eltér. Annyit azonban eleve is kimondhatok, hogy Károly kir. névtelen krónikásának eredetiét, vagy hozzá valamely hasonlót tartott szem előtt jelen koriratunk szerkesztője; mert különben megfejtetlen marad, miért egyez krónikánk, mindjárt a hún történetek elbeszélésének első szakaszaiban, a pozsonyi és budai krónikákkal is. Kézai, bár szellemben codexünk krónikájával egyez, ha Aquiléja veszedelmének rajzától eltekintünk, egészen számolásunkon kívül esik, mint kivel — főleg ha a hún történetektől elvonatkozunk, — sem rend, sem előa-

---

¹⁾ A bécsi és budai jelen Fej. amaz előtt adják.

²⁾ A bécsi és budai krónikák ezt három külön fejezetbe foglalták.

³⁾ A tulajdon nevek s némely szók elváltoztatásával, a VI. VII. VIII. Fej. a bécsi és budai krónikákkal egyezők.

⁴⁾ A bécsi és budai krónikák szerint; csakhogy ez utóbbi a „nisi Simon et Michael“ szóknál megszakad.

dási terjedelem, sem több történeti tárgyra nézve, nem rokon. És így krónikánkat csak ama három korirattal tekinthetjük párhuzamban. Lássuk tehát a hún történeteket.

2. Krónikánk a hún történetek elejét, miként a hiányzó öt levél után sejthető, Turócinál terjedelmesben adja, s az események elbeszélésében kizárólag vele rokon; de a betűszerinti szövegre nézve tőle sokban eltávozik. Mindjárt a II-d. Fej. elején bele vegyül szerkesztőnk, Turócin kivül, a pozsonyi és budai koriratok szövegébe is, s egyikből a másikba szökel, úgy azonban, hogy sok helyt egyes eltérései, szóváltoztatásai, s egyedül neki sajátos mondatai által eredetiként tűnik fel. A tulajdon nevek írására nézve, főleg a pozsonyitól áll távol.

3. A vezérek krónikájának legott elején elmarad koriratunktól a Pozsonyi Krónika, s vele többé jelentesebben nem is érintkezik. E szakaszt szerkesztőnk, Turóci és a Budai Krónika szerint, az eddigi modorban adja. Egyikből a másikba csap, szokat tesz át, mondatokat forgat fel, fejezeteket olvaszt össze, vagy cserél fel; mindezt azonban a szöveg értelményének csorbulása nélkül.

4. Krónikánk, a királyok alatt történt magyar dolgokat, hasonlólag Turóci és a Budai Krónika szerint adja; hol egyik, hol másikhoz tartván erősb. Így, sz. István halálát inkább a budai szerint adja; de némi változtatással. Péter országlatának rajzában is jobban a budaihoz tart; néhány levéllel később azonban, a kettővel egyez; majd Turóciival olvad össze. I. Endre halála után, a hercegek (Gyéza, László és Salamon) pártviszályainak rajzában, szövegre nézve, Turóci mellett, a budaiival is egyez; de a szakok felforgatott rendjére nézve ettől eltérően, amazzal tart, valamint sz. László történetének végszakaira nézve is, melyek a budaiban hiányzanak. Kálmántól pedig, II. Gyéza haláláig — a budainak rövid és meddő szövegét teljesen elvetvén, — Turóciat adja. Míg végre III. Istvántól végig, a kettővel egyenlípést tartva, beszéli el az eseményeket.

5. Minthogy pedig krónikánk azon fejezetekben is (II. István, II. vagy vak Béla, II. Gyéza), melyekben — a budai teljes félretételével — Turócihoz tapad, ettől gyakran eltér, s különösen nálánál ittott rövidebb szöveget ad: önkényt következik, miszerint koriratunk szerkesztője előtt, a Bécsi és Budai Krónikákon kivül, még egy harmadiknak is kellett fekünnie azon számosak közül, melyekről a Képes Krónika szerkesztője írja: „Codices quidam, alii scriptores, antiqui libri de gestis hungarorum“¹⁾, s melyekre Zsigmond is vonatkozik második törvénykönyve előszavában (1404.), mondván: „retroactis temporibus, prout in chronicis legitur hungarorum“²⁾.

A mondottakból önkényt foly, hogy codexünk krónikája egyéb korirataink általános jelle gével bir, tudniillik: fércmű, vagy — szebben mondva — legrégebb történetirataink nyomán összeállított dolgozat. Azon kérdésnek, hogy minő krónikákból aggattatott össze, alapos megoldása nagyobb avatottságot, s a történeti kútfők régi példányainak nagyobb számbani kéznél-lételét igényli, mint a mennyivel jelen sorok írója élhetett. Különb. is, terének szűk köre miatt, neki a tisztaság csak fő vonalaiban felmutatni lehetett célja.

Szinte nem könnyebb feladat, azon kérdésekre megfelelni: ki és mikor szerkeszté? miután, a mű erősen csonka lévén, a két kérdés eldöntésére vonatkozó szó, betű vagy számjegy de csak egy vonalnyi sincs sehol az egészben. Itt azonban a megközelítő felelethez elsegít bennünket a krónika szövege, s írásának belső s külső mibenléte. Mint magyar dolgokat tárgyazó műben, természetesen, sok a tiszta magyar szó; a szöveg nyelve pedig deák lévén, szükség: hogy mind a két nyelv írásának külső s belső mibenlétét, krónikánkra viszonyítva, kimutassuk, s így ennek nyelvállapotából korára következtessünk.

---

¹⁾ Toldy: A magyar nemz. irodal. története. Második javított kiadás. Pesten, 1852. 8r. I. köt. 82. l. — ²⁾ L. az i. m. 162. l.

8. §. Kronikánk magyar helyesírása.

Krónikánkban a magyar helyesírás, csekély kivétellel, ugyanaz, mely az Árpádok alatt lelte folytonos alkalmaztatását. Lássuk mind az ön mind a mássalhangzókat.

I. Önhangzók.

1. Az *a* és a nyiltabb *a* többnyire egyformán, és pedig *a*-val fordul elé, mint: Zazalom, Turócinál⁴⁾; codexünkben: Zazholom (= Százholom = Százhalom); Tarnokwelgh (Tárnokvölgy); Budawara (Budavára); Chyklamezew (Sziklamező); Almos (Álmos); alom (álm); Kwpan (Kupán = Kopán = Koppán); Gyula; Sarolt; Sayo (Sajó); Tata; Opaur (Apaúr); Rapcza (Rápcza); Raba (Rába); Saros (Sáros); Janus (János); Scitiatew (Szityató = Szittyató); Zamur (Számor); Miska; Szala; Bakon; Zegzard (Szegszárd); Bator Opus (Bátor Apos); Lapus (Lapos v. Lápos); Zamos (Szamos); Almasy (Almási); Bozias (Buzás); Nandorfeyerwar (Nándorfejérvár); Doboka; Rakus (Rákos); Zymkota (Czinkota = Czinkota; mert: m = n; mint: romt = ront; meder = neder; medence = nedence; nevet, Telegdy Miklósnál: mevet; stb.); Paganty (Pogánytó); Calman (Kálmán); Vosas (Vasas); Mathyus (Mátyus = Máté); Layus (Lajos); Temeswar (Temesvár. — Vannak azonban példái a kettős *a*-nak is (*aa*) ék nélkül, mint: Chaakwa (Csákvára); Zaah (Szá), gyenge torokszellettel (Száh).

2. A zárt (homályos) *a*, o-val írva e szókban: Zazholom (Százhalom); Opaur (Ápaúr); Goron (Gáran); Bator Opus (Bátor Ápos); Nogh (Nagy); Tocoyd (Tokájd = Tokaj); Vrosa (Urása = Urás, kihangzással); Vosas (Vásas); Kokos (Kakas).

3. A nyilt rövid *o* is, o-val; mire a fentebbiekben számos a példa. — A zárt *o* (= *ö*), akár rövid, akár hosszú legyen (tehát: *ö*, *ó*), egyformán *u*-val fejeztetik ki, mint: Janus (János); Turda (Torda); Zonuk (Szónök); Muson (Möson); Zamur (Számör); Zothmund (Szótmönd = tolmács = interpret = Dolmetscher érteményben; mindenesetre helyesebb szó, a németes tolmácsnál); Varkun (Várkony); Bator Opus (Bátor Ápos); Lapus (Lapos v. Lápos); Rakus (Rákös); Hod (Hód); Gyod (Gyód); Layus (Lajos).

4. Az *u* és *ú*, különbség nélkül *u*-val fejeztetik ki, mint: Budawara; Gyula; Opaur (Apaúr); — néha *w*-vel, mint: Kwpan; — egyszer *ou*-val, mint: Chour (éjszaki palóc: Csour; déli palóc: Csúr; írói nyelven: Csór).

5. Az *e* és *é* kizárólag *e*-vel iratott, mint: kerechet (kerecset = kerecsen); Kewe oza (Keveháza); Ettul ez (Ettölköz = Etelköz); Chyklamezew (Sziklamező); Erdelew, Erdelw, Erdeelwe (= Erdély = regio trans siluam = regio transsiluana = Transilvania; mint: hidelve = trans pontem = ultra pontem); perye (perje); Zemlyn (Szemlénny = örvár); Kelemfeld (Kelemföld = Kelenföld; m = n); Endre; Mezes (Meszes); Ferteu (Fertő); Kenywes Calman (Kenyves = Könyves Kálmán); Temes; Zebus (Sebös); Egres; Kerestzegh (Keresztszeg); Temeswar; Demes; Zelicze (Szelicze); Keres (Körös); Menfw (Ménfő); Werteshegye (Vértéshegye); Kereleys (Kerélyes = Körélyes, hegy neve; egy XVII-d. századbéli széljegyzet szerint: Karika); Pest.

6. Az *i* és *í* különbség nélkül *i* és *y*-nal iratnak, mint: Miska; Nyr (Nyir); Scitiatew (Szi-

⁴⁾ L. Schwandtner: Scriptorum rer. hungaric. Tom. I. pag. 59.

tyató); Tihon (Tihony; vagy, szerintem, fekvésénél fogva: T ó h o n; nem is T i c h o n vértanútól, miként Horvát István követeli ¹⁾); Zelicze; Zemlyn; Zygethfw (Szigetfő); Zymkota.

7. Az *ö*, a) *u*-val fejeztetik ki, mint: Ettul ez (Ettől-köz = Etelköz); Zebus (Sebös); Zug (Szög; szent László lovának neve); Gurk (Györk); b) *ew*-vel, mint: Gewrke (Györke).

8. Az *ó* a) *eu*-vel, mint: Euzem (Ösem); Ferteu (Fertő); Geur (sót: G e u r i n u m is; Győr, eredetileg: Jór; azaz: jó+ér, a hol sok víz, vagy forrás van; *j* = *gy*, mint: jár (=gyár, déli palóc); gyógyul (jó+j+ul) stb.; b) *ew*-vel, mint: Erdelew (Erdelő = Erdőelő; mint: nő+ember = nember = néember stb.); Scitiatew (Szityató); c) *w*-vel, mint: Erdelw (Erdelő = Erdőelő); Menfw (Ménfő); Zygethfw (Szigetfő); d) egyszer *y*-nal, mint: Paganty (Pogánytő; mert *ó* = *ü*, mint: kő = kü, déli palóc; *ü* = *i* = *y*, mint: üdő = idő; ünnep = innep = üdv + nap = idv + nap), stb.)

II. Mássalhangzók.

1. *c* helyett iratott a) *cz*, mint: Rapeza, Zelicze; b) *z*, mint: Zymkota (Czinkota).

2. *cs* helyet leggyakrabban *ch*, mint: kerecheth (kerecset); Chaakwa (Csákvára); Bechey (Becej); Chour (Csour = Csór).

3. *sz* helyett a) *ch*, mint: Chyklamezew (Sziklamező); Scitiatew (Szityató); b) igen gyakran *z*, mint: Kerestzagh, Mezes, Zegzard, Zelicze, Zamos, Zemlyn, Zothmund, Zug, Zygethfw.

4. *gy*, *ly*, *ny* helyett többnyire *g*, *l*, *n*, mint: Geur (Győr); Kereleys (Kerélyes = Körélyes); Bakon (Bakony); Paganty (Pogánytő); Varkun (Várkony); Nyr (Nyir); Zemlyn (Szemplény). De előfordul *gy* = *gh*, mint: Tarnokwelgh (Tárnokvölgy); Nogh (Nagy). Egyszer azonban a szó végén a *gh*-ban, mint gyenge torokszellet: Kerestzagh (= Keresztszeg^h). Egyébiránt egészen mailag írva is megjelennek, mint: Kenywes Calman (Könyves Kálmán); Megyer; Monyorod (talán a mai Mogyoród? Vagy betűátállással [metathesis]: Nyomorod?); Werteshegye.

5. *ty* helyett, *ti*, mint: Scitiatew (Szityató = Szittyató).

6. *j* helyett *y*, mint: Becsey (Becej); perye (perje); Sayo (Sajó); Tokaj = Tocoyd.

7. *k*, a) *c*, mint: Kenywes Calman (Könyves Kálmán) stb.; b) *k*, mint: Rakus (Rákos); Kokos (Kakas) stb.

Krónikánk magyar helyesírásából világosan szembe ötlük, miszerint az nemzeti irodalmunk első és második időszakában szerkesztett, de ma már elveszett codexeink magyar helyesírásával legnagyobb részt öszhangzó; de — a mennyiben ittott *á* helyett *aa*; *c* helyett *cz*; *s* a *g*, *l*, *n* helyett, *gy*, *ly*, *ny* is használtak — nemzeti irodalmunk harmadik időszakának helyesírásával is érintkezik. Miből önkényt foly, hogy krónikánk középkori irodalmunk első időszakabeli koriratainak valamelyik régi példánya után szerkesztetett ugyan; de a dömések kifejtettebb írás-rendszerének alkalmaztatásánál fogva, jóval később, úgy; hogy a valót látszunk megközelíteni, ha krónikásunkat, szerkesztményével együtt, a XV-d század elejére helyezzük.

Állításunk valóságát bizonyítja még krónikánk deák nyelvezete is. — Lássuk.

9. §. Krónikánk deák helyesírása.

I. Önhangzók.

1. Az *ae*, *oe* helyett általában *e* használtatik, mint: que (quae); columpne (columnae); gentes procreate stb. Mi ős régiségre mutat. ²⁾

¹⁾ L. Tudományos Gyűjtemény. 1819. XI-d. köt. 90. l.

²⁾ L. D. F. Baringii Clavis Diplomatica. Hanoverae. 1754. 4-to. pag. 175. §. XVII. — Joann. Christoph. Gatterer: Epitome artis diplomaticae. Salisburgi. 1806. 8-o. pag. 21.

2. *i* háromféle fordul elő, úgymint pontos (*i*), pontalan (*i*), és *y*; ez utóbbi két ponttal vagy a nélkül, mint: fugierunt, consilio, legitima, Assya, elemosiniis, verasciter, dominyo, ymo, pyetate stb. ¹⁾

3. *u* helyett néha *o* áll, mint: ex obropo (ex abrupto); guttor (guttur); volgariter (vulgariter); in mondo (in mundo); jocundum (jucundum) stb. — De néha megfordítva

4. *o* helyett *u*, mint in suo scutu (in suo scuto); amonitu (admonito); nepus (nepos); embula (embola); ex conductu (ex conducto); mi a magyar nyelvjárásokra viszi figyelmünket: csoda = csuda; mocsok = mucsok; orvosság = uruság (Székelyföldön); fojt = fujt; mert: fú = spirat; fú + ít = expirare facit; stb.

II. Mássalhangzók.

1. A hehezet, vagy gyenge torokszellet (*h*) gyakori alkalmaztatása, valamint ősnyelvünkben: úgy krónikánk deák szövegében is nagy szerepet játszott; pl. thabernaculum, archanum, michi, pro nichilo, habunde, habundarent, habundanter, cohercerent, hostia (= ostia, az ostium, *ü*, szóból), cathenatis. — Többször azonban elhagyatott, mint: in Ebreo (in Hebraeo); erbis (herbis); yspania (Hispania); exalaut (exhalaut); irrundinum (lirundinum) garrulitate; ebdomas (hebdomas); yemali (hiemali); ympnis (hymnis); abenas (habenas), edos (haedos v. hoedos). — Nyelvünkben a *h* gyenge torokszelletnek utolsó nyomai a XVI-d. században mutatkoznak ²⁾.

2. *t* helyett ott, hol az utána álló *i*-t közvetlen önhangzó követi, széltiben *c* használtatik, mint: eleccio (electio); inicium (initium); generacio (generatio); potius (potius); tercius (tertius) stb.

3. Figyelmünket kizárólag a *p* mássalhangzó vonja magára, mely azon szókból, hol a mai helyesírás szerint *m* és *n*; *m* és *n*; *m* és *t* közvetlenül érintkeznek, krónikásunk által ezek közé helyezve jelenik meg; mire számos példa ajánlkozik, mint: assumpmere (assumere); cum alunpnis (cum alumnis); sumpna (summa); sumpmatim (summatim); solempnis (solemnis); contempnebat (contemnebat); columpne (columnae); sompnium (somnia); dampni (damni); ad ampnem (ad annem); crumpnis (acrumnis); ympnis (hymnis); attemptaret (attentaret.) Egyszer így is: Sampson (Samson, h.)

Krónikánk helyesírását tekintve, ennek gyarlóságaihoz számíthatók a következők: Assya (Asia); Affrica (Africa); aieris (aëris); legitima (legitima); opida (oppida); anchelitus (anhelitus); quociensque (quotiesque); decolauerunt (decollauerunt); nephando (nefando); de gentaculis (de ientaculis); cissum (scissum) est; offerbeseret (effervesceret); ficmentis (figmentis); velud (velut); obrobrium (opprobrium); emplastrum (emplastrum); cimiteria (cemeteria); verasciter (veraciter; talán amaz helyesebb: vera + scite = verasciter); elemosiniis (elemosynis).

Nyelvtan-elleni vétségei: fugierunt (fugerunt); fluvius discurrens tam parvissimus, quod.... (fluvius discurrens tam parvus, ut.... vagy: fluvius discurrens minimus adeo, ut....); resiterat (restiterat); residisse (resedisse); retradidit (reddidit); redimerunt (redemerunt); supersidimus (super-sedemus); corrupuit (corrupit v. corripuit); exibant (exibant).

Végül, szokatlan: omnem homagionem (omne homagium, h.)

Hiba: expanauit (expugnauit, h.)

A sokszor előforduló *a p u t* (= *apud*); továbbá: ficmentis (figmentis); velud (velut); és obrobrium (opprobrium, h.); azt sejtetik velünk, hogy krónikánk írója németajku volt.

10. §. Krónikánk írásának külső mibenléte.

Krónikánk korának meghatározására szolgáljanak még e tekintetek:

1. Koriratunk anyaga papiros. Vizjegyét ki nem vehetvén, gyárának helyét meg nem határozhatom.

¹⁾ L. Baring: l. c. ppag. 175. 176. §. XVII.; pag. 179. §. XXVI. — Gatterer: l. c. ppag. 13. 14. 15. §. 18.

²⁾ L. Toldy: A magyar nemz. irodalom története. Másod. javított kiadás. Pesten, 1852. II. 118. l.

2. Lapozás és ívszám sehol.

3. Az írásjeleket illetőleg, csak pont (.) használtatik; mi a mondatok elválasztására is szolgál, és pedig minden különböztetés nélkül, a sor alsó vonalán.

4. *i*, miként érintők, háromféle használtatik vegyest, minden helyesírási szabály nélkül.

5. Az elválasztás kettős, vízirányos (inkább német) kötjellel történik, s nem csak a sor végén, hol a szó megszakad; hanem az átvitt szótag mellett, a sor elején is.

6. Rövidítései, mint egyéb deák codexeké, felette számosak, melyek a XIII-d. század vége óta nagyon elhatalmaztak.

7. Az *et* kötszó, betűkkel is ugyan; de változtatva, a mai arab kettőshöz hasonló jeggyel is gyakran előfordul.

8. A krónikánkban használt szánjelek, kizárólag a romai rendszerhez tartoznak.

9. Az első tizenkilenc lapon a fejezetek, szakok, tulajdonnevek s pontok után következő szók kezdő betűi cinóberrel jeleltettek ki (l. a metszv. I. sz.); mi a középkor harmadik időszakának írásdivatára mutat. A huszadik laptól azonban végig, e betűfestés megszűnik; sőt a fejezetekben a szöveg kezdő betűje is elmaradt. Mik oda mutatnak, hogy a mű teljesen el nem készülhetett.

10. Betűjellemeit tekintve, azok kapcsolatos tört sarku új-gót írásra mutatnak (l. a metszv. I. sz.) Erről kiki legott meggyőződik, ha — egyéb emlékeinken kívül — a Jászay-codexben álló, meglepőleg csinos másolattal ¹⁾ hasonlítja össze krónikánkat.

És így mindazoknál fogva, miket koriratunk írásának külső s belső mibenlétére nézve, magából a krónikából elvonva, felhordánk, bizton tehetjük e régi történeti emlékünket a XV-d. század első negyedébe.

11. §. Krónikánk előnye s fogyatkozásai.

Értekezésemre vonatkozólag, könnyen támaszthatná valaki t. olvasóim közül azon kérdést: mi tehát mindebből a tanulság és haszon a hazai egyetemes irodalomra, s ennek szerencsés művelői vagy csak pártolói s tisztelőire nézve? A kérdés sokkal fontosb, hogysen a felelet reá, értekezésemből kimaradhatott volna.

A helyett, hogy fajtánk őstörténelmével tisztában volna, sok tekintetben hallhatatlan Horvát Istvánunk, metaphysikai szemlélődései, ábrándos eszmehajlászatai, ügyetlen szójátékai, s általában célhoz nem vezető kicsided pepecselése által, azt még inkább zavarba bonyolította, s így valóság helyett ábrándban hagyott. Így vagyunk nyelvészetünkkel is. A Révaiféle biztos útat elhagytuk, a szemlélődő bölcsészet karjaiba vetvén magunkat. Hová jutunk? A jövő mutatja meg. A nemzet tapsa azonban aligha lesz a nyelvmarcangolás jutalma. — Hogy tudományosságunk nemzeti irányban haladjon s emelkedjék, le kell szállanunk a szemlélődés légtartományából a valóság mezejére. És e téren fogadnak bennünket őstörténelmünknek korunkra eljutott emlékei, a krónikák. A feladat nagyszerű: tehát erőt is olyant igényel. Ez pedig nem kevesebb, mint őstörténelmünk alkatrészeinek harmoniáját előállítani, krónikáinkba öszhangzást hozni. Hogy ezen, mint szilárd alapon, fejlődhessék s emelkedhessék a „testis temporum, magistra vitae, nuntia vetustatis“ a valódi nemzeti történelem. Míg ez nem létesül, addig régi földrajzunk is — minek oly érezhető hiával vagyunk, — a jámbor ohajtások közt vesztegel. Néhány tudós férfiu fáradozott ugyan már e rögös téren szép sikerrel, s törekvésök a nemzet hálájával találkozott. A Budai és Pozsnyi krónikák t. kiadói teljes mértékben kiér-

---

¹⁾ L. Régi magyar nyelvemlékek. Kiadta a magyar tudós társaság. III-d. köt. Budán. 1842. 4-r. a 17-d. lap előtt.

demlék méltánylatunkat. De rájok viszonyítva, elmondhatjuk: „rari nantes in gurgite vasto.“ Tehát több figyelem, s szigorubb ítészet őstörténelmünkre, s egyetemes öszhangzás ennek alkatrészeibe, a krónikákba. És épen e pontnál tűnik fel tárgyalt koriratunk előnye. Meglepő, s egyéb krónikáinktól különvált szakaszai a műnek nincsenek ugyan; de bir szókkal, melyek homályt oszlatván, felvilágosítólag hatnak. Vannak egyes helyei, melyek krónikáink hibás olvasását kiegyenlítik. Mindkettőt nagy nyereséynek tekinti a mindenben egységre törekvő emberi ész. Itt volna most helye, hogy krónikánk előnyét illetőleg, mindkét állításomat magának a koriratnak szövegéből bizonyítsam be: de, bocsánat! ha lapjaink szűk köre áradoznom nem enged. Izlelésül mégis néhányat felmutatok. A Pozsonyi Krónikában áll: Siglamezei ¹⁾; a bécsiben: Chiglamezei; Turócinál: Chyglamezew ²⁾; codexünkben pedig: Chyklamezew. Leghelyesebb olvasás az utolsó. Elemezzük. Ch—Sz; y = i; ew = ő; lesz tehát: Sziklamező (indo-german szógyökből: sicc-us. Vagy, a dömésféle összetett betűk régi rendszerénél fogva, mely a középkor második időszakában (Lajos és Zsigmond kora) elveszett codexekben lelte folytonos alkalmaztatását, a mai cs = ch; ő, ő = ew; s így ama szó olvasandó volna: Csiklamező, az erdélyi: ā = o = ó; tehát lenne: Csiklómező = Csikó+ló+mező; mert hogy természeténél s alkatánál fogva csikó = csikló, csikfürge, nyulánk, karesu állat, kiki tudja. Az l, mint kósza betű, sokszor elillan a szóból, mint nyelvjárásaink igazolják. — A Bécsi Krónikában áll: „herbam pariarum“; a budaiban és Turócinál: „herbam periarum“ ³⁾; a pozsonyiban: „herbam weriarum“ ⁴⁾; kéziratunkban pedig: „herbam perye“. Hol van ember, ki kéziratunk nélkül, e szóra nézve eligazodhatik? Mert a mit a budainak érdemes magyarázója mond ⁵⁾ s utána a pozsonyié felhoz ⁶⁾, alig több a semminél. E szó tiszta jelentésének felmutatására nem szükség — Podhradeczykéként — a középkori írókhoz folyamodnunk: megvan az codexünkben, el maglan nyelvünkben, s nincs magyar földműves, ki e szót: perje, nem értené; nincs, ki azt, mint növényfajt nem ismerné. — Hát azzal a „herdewebe,“ „Erteuelu,“ „Erdeleu,“ „Erdewelwe,“ „herdewelue,“ „Erdecl,“ „Erdeluw,“ hogy vagyunk? És ezekkel Paganty (Pogánytő); Scitiatew (Szityatő = Szittyatő; utóbb: Zsitvatő; később pedig: Zsitvatorok); Zemlyn (Szenlény = őrvár; így lett a régi magyar Tétel = colonia = gyarmatból, ma már: Titel, Tittel, Tittul, Titl); Kereleys (Kerélyes Körélyes, hegynév); Zothmund (Szótmond = interpres, értelményel) stb. Bizony, ha ki nem fejtjük ezeket, s a hozzájuk hasonló számtalanokat meg nem határozzuk, chinai v. török tarka szókként fognak emlékeinkben vesztegelni, melyeken a jámbor nemzedék még nehezebben igazodik el. Azért öszhangzás koriratainkba! hogy idővel jó régi földiratunk lehessen. Jó helyen látszik tapogatózni az akademia, midőn a nemzet értelmiségét magyar helynevek gyűjtésére hívja fel ⁷⁾. Csakhogy egyedül erre mindent még sem építhetünk; mert hajh beh sok megváltozott nyole század óta!

Midőn krónikánk előnyét gyenge vonalokkal kijelelem; nem mulaszthatom el sérveit, beteg tagjait, fogyatkozásait is leleplezve, legalább néhány sorban felmutatni. Álljanak itt mutatványul, az credetiről általam híven vett másolat lapjai szerint, ezek: 17. l. „Linguarum ideoque diuersarum de finibus orbisterre ad eum confluebant.“ U. o. alább: „Sed et sua Maristalla, dum pergeret ad exercitum, diuersarum patriarum equis, quos quamuis visus esset, habuisse, largiter tamen egentibus tribuebat, ita, quod vix duos haberet aliquando pro usu equitandi.“ 18. l. „Illud autem prelium, quod commissum

¹⁾ L. Toldy: Chronic. Hungaror. Psoniens. Budac. 1852. Fol. pag. 19.

²⁾ L. Schwandtner: Schriptores rer. hungaric. Tom. I. pag. 78.

³⁾ L. Schwandtner: Scriptores rer. hungaric. Tom. I. pag. 82. — Chronicon Budense. pag. 38.

⁴⁾ L. Toldy: Chronicon Hungaror. Psoniens. pag. 22.

⁵⁾ L. Chronic. Budens. pag. 38.

⁶⁾ L. Toldy: Chronic. Hungaror. Psoniens. pag. 53.

⁷⁾ L. Budapesti Hirlap. 1853. 110. szám.

extitit inter Reges occidentis et Atylam in Campo Bewinde Cathalanis, omnibus preliis huius mundi, que commissa sunt uno die et loco uno, terribiliora et magis ardua per veteres memorantur.“ 45. l. „In tercio vero Anno Regis Bele,“ hiba: A b e, helyett. 65. l., Transiret fluvium Zaua in Hungariam, Bulgariam helyett. 80. l. „Et quamuis ipsum (sc. S. Ladislaum) in Regem Hungari absque voluntate sua elegerunt: nunquam tamen in capite suo coronam posuit, sed potius celestem coronam optabat, quam terrenam. Et vivi Regis coronam scilicet usque legittime coronari, et coronam habere noluit in eius animo, ut, si firma pax inter eos esse posset, Regnum Salomoni redderet, et ipse ducatum haberet.“

Befejezésül itt adom kijegyezve váriánsait is: Bissos, és egyebütt többször: Bissenos. Bozias és Bozias. Cathalanis, Cathalaunis, Catholomis, és Cathaloniam. Cezumaur és Kezumaur. Crumbeld és Crumheld. Fluvius Ethul id est Don, és: In littore Don id est Ettul Ez. Erdeelwe, Erdeelew és Erdelw. Erney és Ernei. Gyula és Gywla. Hunorii és Honorii. Kysla, Keysla és Keysa. De Korosmenia, de Korosmis, és ismét: De gente Korosmina. Kwpan és Cupan. Layws és Layus. Micolch és Mikokch. Contra Miraman, és adversus Miromammonam. Rakus és Racos. Sarolth és Sarolt. Sayo Seo és Seyo. Solt és Solth. Sampson és Samson. Turda és Torda. Toxon és Toxun. Tocoyd, Toroyd és Cothoyd. Vros és Vrosa (kiliangzással, mit Auslaut); Zuatapolug, suatapolug és Zuatapolug.

*

*

*

És így a Béldi-codexet általában, krónikáját pedig, mint annak tetemes részét, s minket magyarokat közelebbről érdeklőt, minden részleteiben, s lényegének egyes vonalaiban felmutattam. Érzem eröm parányiságát, s a tudományok ezen ágában gyengeségemet: azért jelen soraim kitünő becsesél nem is birhatnak. Vannak alapos műveltségű s kitünő tudományu szakembereink, kik a dolgot teljesen, s nálamnál végtelenül ügyesebben ki fogják meríteni. Én csak a felfödözött régiségen érzett tiszta öröm első benyomásainak engedtem, midőn munkához láttan. Mindarra nézve pedig, mit elmondani merészlék, oktatómnak, nagy mesteremnek Toldyt vallom s ismerem. E tudós férfitől krónikáinkat senki annyi avatottsággal s oly sok oldalulag nem méltatá. Nem csak úgy tekinté ő azokat, mint a történeti események gotalakú tárházait; hanem széptani oldalait páratlan ügyességgel kijelelve, úgy is, mint a régi magyar nép szellemi élete s műveltségének kincses-ládáit. Önhöz fordulok tehát itt is, akademiánk érdemtelen titoknoka. Vegye ön, nemes hazafi! e hazai tisztet régi-séget Méltóságos Béldi István úr hazafi-áldozatából; tőlem pedig — a Pozsonyi Krónika azon példányáért, melylyel engem megajándékozni oly szíves vala, — annak hű másolatát, forró tiszteletemnek újabb bizonyítványául. Ön, uram! fogja tudni, hol és minő hely illeti meg leginkább e becses irodalmi régiséget. De fogadja egyuttal tanintézetünk részéről azon biztosítékot, hogy még ön, uram! lelkes pályatársaival a magyar irodalomnak Europa művelt nemzetei előtt nyomatékokot szerezni esüggedetlenül törekszik: addig mi a közoktatás mezején nemzeti irodalmunknak tudományosan művelt honfiakat nevelni teljes erónkből iparkodunk.

VASS JÓZSEF,

kegyes szerzetbeli áldor, a kolosvári kath. nagy-gymnásiumban
magyarnyelv- s irodalomtörténet-tanár és lyceumi könyvtárnok.

ÉRTESITŐ RÉSZ.

I.

A TANINTÉZET KÖRÉBEN TETT IDŐSZAKI INTÉZKEDÉSEK.

A).

Tanügyet érdeklő fontosabb rendeletek kivonata.

1.) Nm. püspök és főigazgató ur 1852. jul. 31. kelt 1370 sz. a. az erdélyi cs. k. kormány-
széknek $\frac{15096}{1385}$ sz. leirataik szerint Jaworski Vasul zabori tanuló tanárai iránti engedetlenség és
ellenszegülés vétké miatt a cs. k. egyház- és nevelésügyi magas ministerium által minden tanintézet-
ből kizáratik. — Továbbá Zébermayer Mátyásnak telluriuma megvételre ajánltatik.

2.) 1852. aug. 5. nm. püspök és főigazgató urnak 1427 sz. és az erd. cs. k. m. kormánynak
 $\frac{15235}{1403}$ sz. Int. szerint Barcsa Miklós nagyszebeni tanuló hanyagság és rosz viselet miatt, az insbrucki
gymn. hét növendéke az undok némbabún tüzése miatt a birodalom minden tanintézeteiből kizárattak.

3.) 1852. septemb 14. nm. püspök főigazgató urnak 1660. sz. és a magas ministeriumnak
 $\frac{9029}{930}$ sz. Int. szerint Müller Ferencz az isk. törvények ismételt áthágása miatt minden nyilván. gymna-
siumból kirekesztetik.

4.) 1852. sept. 15. nm. püsp. s főigazgató ur 1645 sz. alatt közölni méltóztatik az erd. cs.
kir. m. kormányzéknek aug. 24. kelt $\frac{18261}{1690}$ sz. rendeletének másolatát, melynél fogva a díjfölemelé-
sért folyamodó tanári testület, bár a cs. k. m. kormány előtt tudvák a tanároknak az ifjuság czélsze-
rű kiképzése körüli fáradalmai, az idők viszontagságai és fizetésök csekély volta: mégis további tü-
relemre intetik, annyival inkább, minthogy a terv, mely szerint a tanárok fizetése 400 pp. frtra emel-
tetnék, már a cs. k. közoktatásügyi m. ministerium elé terjesztetett.

5.) Mélt. püspök és főigazg. urnak 117 és a cs. k. kormánynak $\frac{21037}{2021}$ sz. rendeleteik nyo-
mán a helyb. tanintézetnek fára és az alsó oszt. számára jutalmul 250 pp. frt. utalványoztatik.

6.) Mélt. püsp. és főigazg. urnak 1852. nov. 1. kelt leiratában: a.) Európának a bécsi ka-
tonai intézetben megjelent földképe ajánltatik. b.) Tudtul adatik, hogy Jepure, másképp Molnár Isván

a helyb. gymnasiumb. volt g. egy. vallásu tanuló lopás és bizonyítvány-hamisítási merényért a cs. k. oktatásiügyi magas ministeriumnak 1852. sept. 11. kelt $\frac{9172}{797}$ sz. rendeleténél fogva az osztrák birodalom minden tanintézeteiből kizáratott. c.) Heunel Gusztáv forradalmi képek birtoka és forradalomrai hajlama miatt hasonlóan büntetteték. d.) a cs. k. m. ministeriumnak 1852. sept. 15. kelt $\frac{6800}{574}$ sz. Int. folytán az 1-ső és 2-ik osztályok számára ajánlatik: Bevezetés a Számolástanba dr. Moznik Fer. után fordította dr. Szabóky Adolf, azon megjegyzéssel, hogy Szabóky Számolástana és Barcs Fer. Elemi Mennyiségтана, mint korábban ajánlott művek, félre ne tétessenek. e.) a cs. k. m. ministerium 1852. sept. 5. $\frac{8176}{696}$ sz. a. tudatja, hogy tudós férfiak ítélete szerint Prágában a legcélszerűbben szerkesztett hellen nyelvtan jelent meg dr. G. Curtius tanártól. Ára 1 frt. 6 xr. pp.

7. Mélt. püsp. és főigazg. urnak 1852. nov. 23. kelt levele különféle művek czimjegyzékét foglalja magában, melyek a cs. k. oktatásiügyi m. ministerium által ajánlatnak; német nyelven: Hellas hely- és történetirati atlása; Elemi hellen nyelvtan; Ásványtan alaprajza; Ó művelt német nyelvtan. Magyar nyelven: Az ó classica literatura és Ékés-szólástan, Szvorényitól; m. nyelvtan az I és II osztály számára, Ihász Györgytől.

8.) 1852. dec. 14. 418 sz. a. püsp. s főigazg. ur ő mlga főkormányi Int. következtében Hübner Otto statistikai tábláit ajánlja; továbbá tudatni méltóztatik a cs. k. közoktatási ministeriumnak 1852. oct. 24. $\frac{11069}{1009}$ sz. a. kiadott rendeletét, mely szerint a tanárok, ha oly munkát akarnának kézikönyvül elfogadni, mely a m. ministerium nyílt helyeslését még nem nyerte meg, kötelezettek legalább is két hónappal az isk. félév előtt a cs. k. főkormányiszéknek följelenteni s annak hasznát, célszerűségét az elébbi kézikönyv fölött eléterjeszteni, sőt árát is följegyezni.

9.) 1852. dec. 27. 525 sz. a püsp. s főigazg. ur ő nmlga útján a bécsi cs. k. tud. akademia évkönyvei- és munkálatainak kötetei küldetnek át.

10.) 1853. jan. 12. 486. sz. a. püsp. és főigazg. ur ő mlga útján tudtul adatik, hogy Foa Lázár és Spitta Odoárd mantuai tanulók, mint az ottani gymnasiumban 1852. maj. és jul. hónapokban támasztott zavaroknak részesei, a birodalom minden tanintézeteiből kizáratottak. — Továbbá ily czimű könyv: Mértan felső gymn. használatára, dr. Nagel után, dr. Szabóky, Pest, 1851. 1 frt. pp. ajánlatik.

11.) Püspök s főigazg. ur ő mlga 1853. jan. 19. kelt 84. sz. levele mellett átküldeni méltóztatik az erd. cs. k. m. kormányiszéknek m. é. dec. 24. kelt $\frac{27845}{2702}$ sz. Intézkövényt, mely szerint a tanári kar megállapítván tanácskozás útján az ezen isk. évben tartandó szünidők tervét, azt főigazg. ur ő mlgának legfőlebb mart. hó 15-eig mulasztás nélkül felküldje.

12.) Az erd. cs. k. m. kormányinak 1853. jan. 4. kelt $\frac{28187}{2736}$ sz. Int. fogva püsp. s főigazg. ur ő mlga jan. 20. kelt levele kíséretében átküldeni méltóztatik a helyb. rom. kath. gymn. használatára Europa földképét két példányban.

13.) Mélt. püsp. és főigazg. ur 1853. jan. 25. kelt 135. sz. levelében felhívni méltóztatik intézetünk igazgató-tanárát, hogy a helybeli ref. és unit. collegiumokba járó román. kath. ifjakat ujlag figyelmeztesse, mikép sem felsőbb osztályokra, sem érettségi szigorlatra nem fognak bocsáttatni, ha hittani előadásainkra szorgalmasan nem járnak.

14.) A cs. k. m. kormánynak 1853. jan. 21. kelt $\frac{1027}{102}$ sz. k. Int. szerint a helybeli róm kath. gymn. igazgatósága a felől értesítettik, hogy a vallás- és nevelésügyi m. ministerium m. é. dec. 30. kelt $\frac{12663}{1167}$ sz. legkegyesebb határozatánál fogva Erdély összes tanulói között havonként 300 pp. frt. fog kiosztatni úgy, mint az a mult évben történt, ezek közül:

a.) görög nem. egy. vallásu:	24.
b.) görög katolikus:	14.
c.) római katolikus:	6.
d.) evang.-reform.:	6.
e.) evang.-luther.:	5.
f.) unitarius:	5.

Minél fogva az igazgatóság fellivatik, hogy a kormánya alá bizott tanulók közül a legérdemesebbeket kiszemelve, azoknak neveit haladék nélkül az erd. cs. k. magas kormányzék elé terjeszsze föl.

15.) 1853. febr. 3. 179. sz. k. leirat értelme szerint mélt. püsp. s főigazg. ur a kath. vallási szellem emelésére kegyesen elhatározni méltóztatott, hogy egy, megkívántató tulajdonokkal ellátott ifjut Rómába, a német-magyar collegiumba küldjön. Minél fogva a helyb. gymn. igazgató-tanárát felhívni méltóztatik, hogy, ha a gondjai alá bizott intézet 6, 7 8. osztálybeli növendékei között találtnék, ki a levélben elszámolt tulajdonokkal bir s az ifju is kívánna e nagylelkü kegyesség jóvoltában részesülni: annak nevét febr. 15-eig küldje föl.

16.) Mélt. püsp. s főigazg. ur 1853. febr. 4. kelt 182. sz. leiratában közölni méltóztatik az erd. cs. k. m. kormánynak f. é. jan. 27. kelt $\frac{1147}{120}$ sz. intézvényét, melyben Szabó József orvostudor és tanár ur, mint a kolosvári nyilv. és teljes gymnasiumban a mult isk. év végével tartott érettségi szigorlatra kormányzékileg kiküldött elnök, hiv. jelentése folytán ez intézet tanárainak az oktatásban és az új tanterv életbe léptetésében bebizonyított buzgalmokért a cs. k. kormánynak magas tetszése nyilvánittatik. — Ez uttal a folyó isk. év végével tartandó érettségi szigorlat tervének elkészítésére is felhivatnak a tanárok, mely terv elkészítettvén püspök és főigazg. ur ő mlga útján a cs. k. m. kormánynak mély tisztelettel fölküldetett.

17.) Mélt. püsp. és főigazg. urnak 1853. febr. 8. kelt 184. sz. levelében következő könyvek ajánltatnak: a.) Aufgaben zur Berechnung der Flächen und geometrischer körper. b.) A természetrajzbani oktatás alapvonalai. Minikus Vinceze által. c.) Hillardt tudornak mértani táblái a megkívántató szöveggel, melyek a cs. k. oktatásügyi m. ministeriumtól az algymn. II osztályára ajánltatnak. d.) Ministeri rendelet következtében: Christus und seine Kirche czimü könyv két példányban át-küldetik.

18.) Mélt. püsp. és főigazg. urnak 1853. febr. 25. kelt 273. sz. leiratában és a cs. k. kormányzéknek f. é. febr. 5. kelt $\frac{3125}{317}$ sz. rendeletében Bumüller Jánosnak kath. érzelmü és a cs. k. oktatásügyi m. ministeriumtól elfogadott Világtörténete, ugy hasonlóan Pokorny Alajos német nyelven irott növénytana ajánltatnak. — Továbbá mélt. püsp. és főigazg. ur ugyanezen leiratában másolatban át-küldeni méltóztatik a cs. k. m. kormányzéknek f. é. febr. 12. kelt $\frac{3656}{375}$ sz. rendelete folytán a cs. k. egyház- és nevelésügyi m. ministeriumnak f. é. jan. 21. kelt és $\frac{9078}{791}$ sz. a. kiadott észrevételeit a kolosvári r. kath. gymnasiumnak 18 $\frac{1}{2}$ és 18 $\frac{2}{3}$ évekről alázatosan fölterjesztett tantervére nézve, részint megtartás és irányadás, részint felküldendő szükséges felvilágosítások okáért.

19.) 1853. febr. 28. kelt 256 sz. leiratban püsp. és főigazg. ur ő mlga tudatni méltóztatik a cs. k. közoktatásügyi m. ministeriumnak m. é. dec. 23. kibocsátott $\frac{7560}{1001}$ sz. a. kegyes intézvényét, mely szerint a püspökségnek a gymnasiumokban a hitoktatás ügyébeni joga és befolyása sértetlenül hagyatván, hogy az osztrák püspökök által szerkesztett és a magyarhoni püspökök által is, némely észrevételekkel elfogadott terv mielőtt életbe lépjen: Magyarország főmélt. és ft. hg. primása a megyéjebeli hittanárokat czélszerű kézikönyv készítésére fölhívni méltóztatik, a legjobb munka szerzőjének, ha két osztályra készít 25; ha négyre 50; ha mind a nyolcz osztályra 100 arany jutalmat ígérni kegyeskedvén, a pályázásból Erdély tanárai sem levén kirekesztve, püsp. és főigazg. ur ő mlga az illető tanárokat e nemes versenyre buzdítani méltóztatik.

Továbbá az ifjúsággal tartandó és az eredményeiben felszámíthatlan becsü és értékü sz. lelki gyakorlatok megtartása iránt, 15 nap lefolyása alatt benyújtandó vélemény-nyilvánításra hivatik fel a tanári kar.

20.) 1853. mart. 2. püsp. és főigazg. ur ő mlga 320. sz. levelében közölni méltóztatik az erd. cs. k. kormánynak febr. 22. kelt $\frac{3477}{443}$ sz. intézvényét, mely szerint a közoktatásügyi m. ministerium 1852. Stuttgartban megjelent ily czimü könyveknek: Oesterreichischer Characterbilder aus der Geschichte des Kaiserstaates, stb. és: kurzer Abriss der oesterreichischen Geschichte, használatát vagy megvételeét egyszerüen megtiltja.

21.) Mélt. püsp. és főigazg. ur 1853. mart. 11. kelt 393. sz. leiratában tudatni méltóztatik az erd. cs. k. kormánynak febr. 28. kelt $\frac{5237}{509}$ számú intézvényét, mely szerint a bécsi katona-orvos tanintézet több II évi pályázója tanulásbani hanyagság miatt kizáratott.

22.) Püspök s főigazg. ur ő mlga mart 11. kelt 395. sz. rendeletében a lelki sz. gyakorlatok megtartásának idejét és rendét meghatározni méltóztatik, azon záradékkal, ha az abban kijelölt napoknál alkalmasabbak találatnának: azoknak választását a tanári testületre bizni nem késik.

23.) 1853. mart. 19. 440. sz. alatt mélt. főigazg. ur tudatni méltóztatik, hogy az isk. könyvek bécsi cs. k. szállító hivatalában Európának középkori földképe megjelent, melynek egyszerü példánya 6 frt. pp. — És hogy Bariga József zágrábi tanuló vallástalan tettei miatt a cs. k. oktatásügyi m. ministerium által minden intézctből kitiltatott.

24.) Püsp. s főigazg. ur ő mlga mart. 26. kelt 480 számú s az erd. cs. k. kormánynak mart. 15. $\frac{6870}{633}$ sz. leirataik folytán közhírré tétetik: miszerint Schmöcker Antal alsó-austriai altanár az ifjúságali kegyetlen bánásmódja miatt egy havi börtönre ítéltetett s hogy sem nyilv., sem magántanítói hivatalra nem alkalmaztathatik. — Ugyanazon napon kelt 481. sz. levélben püsp. ur ő mlga közölni méltóztatik a cs. k. kormánynak mart. 15. kelt $\frac{6569}{639}$ sz. rendeletét, mely szerint Bécsben ily czim

alatt megjelent könyv: Az általános földrajz alapvonalai Bellinger után a mű- és gymn. iskolák első osztályára ugy ajánltatik, hogy a jövő $18^{53/54}$ évre minden más földirati könyvek, mint kevesbbé czélszerűek és az osztrák birodalom ismertetésében hibáktól hemzsegők, félre tétessenek; mind a mellett épségben maradván a cs. k. oktatásügyi m. ministeriumnak 1852. oct. 24. kelt $\frac{11069}{1009}$ sz. rendelete.

25.) Az erd. cs. k. magas kormánynak mart. 16. kelt $\frac{5949}{589}$ sz. rendeletében azon ifjak nevei nyilvánítatnak, kik dicsőségesen országló I. Ferencz József legkegyesebb adományában ez évre részesülni szerencsések, kiknek száma a helyb. róm. kath. gymnasiumban nyolcz, ezek közül négy görög szert. kath., kettő görög nem. egy., egy róm. kat., egy reform. vallásu.

26. Püsp. és főigazg. ur ő mlga apr. 11. kelt 506. sz. leirata a cs. k. kormánynak két intézvényét foglalja magában, melyek elseje szerint Müller Libor görcei helyettes tanár a megkivántató erkölcsi és tudományos minőségek miatt tanítói hivatalától elmozdítottván, nyilván. tanárságra nem alkalmazható; a másik intézvény szerint Breznik Jakab váradi tanuló erkölcstelen viselete, más ifjakknak szemtelen tettekre esábitgatása és hanyagsága miatt a cs. k. nevelésügyi m. ministeriumnak f. é. febr. 9. kelt 1307. sz. rendeleténél fogva a birodalom összes tanintézeteiből kizárattott.

27.) Püsp. és főigazg. ur ő mlgának apr. 21. kelt 512. sz. leirata mellett megküldetnek másolatban az erd. cs. k. kormánynak febr. 28. kelt $\frac{20379}{1597}$ sz. a. kiadott észrevételei a helyb. róm. kath. gymnasiumnak $18^{\frac{5}{2}}$ évről felküldött tudósítványaira nézve, melyeket főigazg. ur ő mlga irányadás végett oly hozzáadással méltóztatik közölni, hogy a tanterv 110-ik s köv. §§. értelmében tartandó ülések jegyzőkönyvei ő mlgához azonnal felküldessenek, honnan a cs. k. kormányhoz csak év végével fognak terjesztetni.

28.) Mélt. püsp. és főigazg. ur utján apr. 18. 628. sz. a. érkezett az erd. cs. k. kormánynak april 13. kelt $\frac{8724}{836}$ sz. intézvénye, melynél fogva minden közhivatalbeli egyénnek tudtul adatik: miszerint ő cs. és apostoli Felsége a cs. k. egyház- és oktatásügyi m. ministeriumhoz f. é. mart. 23. $\frac{2979}{518}$ sz. a. kegyelmesen kibocsátott legmagasb rendeleténél fogva szigoruan megtiltja valamely tudományos munkának külfejedelennek ajánlását és szentelését az illető felsőség engedelmé nélkül. Az engedély megadása után is előbb a munka eredetiben az illető cs. követséghez küldendő. Az ellenkezőleg eslekvők a munka elvesztése mellett még más büntetésekkel is fognak illetetni.

29.) Püsp. és főigazg. ur ő mgának f. é. april 16. kelt 605. sz. leirata folytán tudtul adatik az erd. cs. k. kormánynak mart. 24. $\frac{7177}{682}$ sz. intézvénye, mely szerint a cs. k. m kormánynak kegyes intézkedésénél fogva a gymn. használatára szerzett természettani eszközök az illető igazgatókhoz már elküldettek; ezek elosztásában a helyb. gymnasiumra azért nem volt semmi tekintet, mert annak természettani műtára hiv. kijelentés szerint, a legjobb állapotban vagyon. Hogy azon műtárak állapotáról szükséges tudomás szereztessék: igazg.-tanárnak meghagyatik, hogy a kolosvári műtár hiteles leltárát elkészitse és két példányban felküldje.

30.) Mélt. püsp. és főigazg. ur april 24 kelt 662. sz. leiratában közölni méltóztatik az erd. cs. k. m. kormánynak april 13. kelt és $\frac{8393}{815}$ sz. a. kibocsátott észrevételeit, a helyb. igazg. által f. é. jan. 4. fölterjesztett 100 pp. frtról szóló számadás fölött, melyek a lyceumi könyvtár számára vásárlandó könyvekre kegyelmesen utalványoztattak.

31.) Mélt. püsp. és főigazg. ur april 19. kelt 697. sz. leiratában fölterjesztett folyamodványunkra megengedni méltóztatik, hogy ez intézet tanári kara a tanterv 116. §. értelmében tudósítványát kiadhassa s rendeli: hogy, mennyire lehet, a költség kiméltessék s a róm. kath lyceumi nyomdaigazgatóval alku köttessék, az jóváhagyás végett s maga a tudósítvány is kéziratban ő méltósága elé terjesztessék.

32.) Mélt. püsp. és főigazg. ur april 29. 705. sz. a. tudatni méltóztatik a cs. k. egyh. és okt. ügyi m. ministerium april 6. kelt $\frac{2749}{159}$ sz. rendeletét, mely szerint a helyb. orvos-sebészi intézetben $18^{\frac{5}{36}}$ évre tanyelvül a német használandó az első, $18^{\frac{6}{57}}$ a második, $18^{\frac{7}{58}}$ a harmadik

tanfolyamban is minden tárgyak német nyelven adassanak elé. Hogy pedig e cél elérésére az út eleve készítették: az intézet tanárainak meghagyatott, hogy már most egy vagy más tárgyat, vagy legalább részét németül adják elé.

33.) A mélt. püsp. főigazg. utján maj. 5. 742. sz. a. megküldetik a cs. k. kormánynak apr. 28. kelt $\frac{10569}{1027}$ sz. intézvénye, mely szerint a tanári karnak meghagyatik, hogy jövő $18\frac{3}{4}$ évben használandó tantervet kidolgozván, azt maj. végeig fölterjeszsze, miszerint a netalán behozandó új tankönyvek és tárgyak másképi felosztása iránt az intézkedés idején megtörténhessék. Az értesítvények pedig az oktatás és fegyelem mibenlétéről jul. végeig mulhatlanul felküldendők.

34.) A mélt. főigazgatóság maj. 10. kelt 787. sz. leirata, a cs. k. korm., april 26. $\frac{10354}{1005}$ sz. intézvénye, s a cs. k. oktat. ügyi m. ministerium april 16. kelt $\frac{3539}{393}$ sz. rendelete folytán Mihálka Antal ásvány- és növénytana a felgymnasiumokba kézikönyvül behozatni parancsoltatik. Az ásványtan 36 xr., a növénytan 48 xr. pp.

35.) A cs. k. m. kormánynak maj. 11. kelt $\frac{9799}{961}$ sz. a. leirata, mely szerint Schedának kö-zép-Europát és Kiepertnek a róm. birodalmat mutató földképe két példányban megküldetik, mely há-lával fogadtaték.

36.) A mélt. főigazg. utján maj. 18. kelt 847. sz. a. érkezett a had- és okt. ügyi m. mini-steriumnak april 2. kelt 2507. sz., és az erd. cs. k. korm. $\frac{11225}{1105}$ sz. rendelete, melynél fogva Chwog-ka Ferencz tábori orvos-sebészi növendék tolvajság vétke miatt 14. napi börtönre íteltetvén, nemcsak a fennevezett intézetből, hanem a cs. birodalom egyéb tanintézeteiből is kizáratott.

37.) A mélt. főigazgatóság maj. 20. kelt 863. sz. leiratában tudatni méltóztatik, miszerint a cs. k. kormány maj. 12. kelt $\frac{11223}{1103}$ sz. és az okt. ügyi m. ministeriumnak april 29. kelt $\frac{975}{135}$ számu rendeleteik erejénél fogva Schirhuber Móricznak ily czimü könyve: Az elméleti és tapasztalati ter-mészettan alaprajza rendes tankönyvül ajánltatik.

38.) 1853. jun. 3. kelt 946 mélt. főigazg. sz. és az erd. cs. k. korm. maj. 20. kelt $\frac{12152}{1196}$ sz. a. leirataik tudatják a cs. k. okt. ügyi m. ministeriumnak april 10. kelt $\frac{189}{m.u.}$ rendeletét, mely sze-Pavetzka Pál, pozsonyi evang. isk. tanuló ő cs. és apostoli kir. Felségét sértő és egyéb erkölcstelen tettei és szavai miatt minden tanintézetből kizáratott.

39.) 1853. jun. 11. kelt 983. sz. a. a mélt. főigazg. ur közölni méltóztatik a cs. k. okt. ügyi m. ministeriumnak maj. 19. kelt $\frac{4403}{499}$ sz. intézvényét, mely szerint: „Tömör mértan és laphárom-szögmérés“ dr. Nagel után dr. Szabóky a felgymn. használatára ajánltatik.

40.) 1853. jun. 19. mélt. püsp. és főigazg. ur közölni méltóztatik a cs. k. m. kormánynak ju. 8. kelt $\frac{13500}{1340}$ sz. intézvényét, mely szerint Koller Károly mértani nézlettana 157 ábrával a III. és IV. osztályra, a cs. k. okt. ügyi m. ministeriumnak maj. 24 kelt $\frac{842}{115}$ sz. rendeleténél fogva ajánl-tatik. — Továbbá közölni méltóztatik az erd. cs. k. kormánynak jun. 6. kelt $\frac{13546}{1357}$ sz. intézv. má-

solatát, hogy a könyveknek és természettani készleteknek — mint az oktatás segédeszközeinek szükségelt kimutatása a mellékelt utasítás szerint aug. 15-eig ő mlga elé terjesztessék.

41.) Mélt. püsp. és főigazg. ur jun. 21. kelt 1036. sz. leiratában tudatni méltóztatik, hogy a cs. k. okt. ügyi m. ministerium valamint a mult évekre: ugy a f. isk. évre is a birodalom minden tanintézeteinek statistikai átnézetét elkészíttetni meghatározta. Mi végett az erdélyi cs. k. magas kormánynak jun. 12. kelt $\frac{6198}{606}$ sz. intézvényénél fogva a helyb. gymn. igazg.-tanára felhivatik, hogy az átküldött statistikai táblák rovatait az 1852-ki utasítás szerint betöltvén, sept. végeig haladék nélkül beküldje.

42.) Mélt. püsp. és főigazg. ur jun. 23. 950. sz. a. e következő nagyérdekű felszólítást méltóztatott kibocsátani:

Erdély, mely a legrégibb időktől az europai történclem legnevezetesebb eseményeinek színhelye, s különféle és ezek között nem csekély míveltségü népeknek majd állandó, majd ideiglenes széke volt, régiségtani tekintetben az osztrák birodalom tartományai között kitünő helyet igényel magának.

Ki is beszélhetné el számát és becsét azon régiségtani emlékeknek, melyek honunkban találtatván az országos muzeumokban, tudományos intézetekben, vagy községek, vagy magánosok birtokában tartatnak, vagy a föld gyomrából ma is kiásatnak?

Csak az fájlalendő, hogy ily emlékek, melyeknek megőrzése és méltó becsülése valamint a tudományos míveltségnek: úgy az édes haza iránti szeretetnek fő tanui, vagy kevésbé becsültetnek, vagy épen vandal módra pusztittatnak.

A lelkeszek és tanárok a szeretett hazának és a cs. k. m. kormánynak legkedvesebb szolgálatot tesznek, ha a míveltség és irodalom előmozdítása ösztönéből ily emlékek kellő becsülésére nem csak hiveiket és tanítványaikat tanítják és serkentik, hanem a hol emlékeket, feliratokat, érme- ket találandanak, azoknak híi leírását vagy másolatát az erd. cs. k. kormánynak, mely e végett majus 30. $\frac{112}{K.D.}$ sz. a. kerületi hivatalokhoz felszólítást bocsátott, ő mlga által fölterjesztendik, vagy azokat egyenesen fölküldendik.

43.) Az erd. cs. k. m. kormánynak jun. 21., s püsp. és főigazg. ur ő mlgának jun. 30. kelt intézvényeik folytán jelentik: hogy a cs. k. okt. ügyi m. ministeriumnak jan. 31. kelt $\frac{9078}{791}$ sz. leiratánál fogva némely gymn. igazgatóinak abbeli kérelme, mikép a hellen nyelnek a hazai nyelvek kedvezése végett szűkebb kör szabassék, azért tagadtatik meg, mivel a birodalom más vidékein a hellen nyelv kiszabott tanítása mellett is két, három hazai nyelv kivánt sükerrel adatik elé. — Továbbá a cs. k. m. kormánynak jun. 14. kelt $\frac{14105}{1389}$ sz. intézvénye szerint ajánltatik: „Aufgabe zur Berechnung der Flächen und der geometrischen Körper von Johann Strehl,“ nem csak mint hasznos kézikönyv a műiskolák számára, hanem a mértan tanárainak is hasznos segédkönyvül használandó.

44.) Az erdélyi cs. k. m. kormány f. é. jun. 29. kelt $\frac{15157}{1523}$ sz. rendeletének erejénél fogva az érettségi szigorlat elnökeül Szabó József orvostudor és helyb. orvos-sebész intézeti tanár ur neveztetett ki. Ugyanezen intézvényhez mellékelve átküldettek a cs. k. egyház- és okt. ügyi magas ministeriumnak jun. 19. kelt és $\frac{4609}{519}$ sz. a. kibocsátott rendeletei, melyek a folyó 18^{52/53} évi érettségi szigorlat folyama alatt szorosán megtartandók

45) Mélt. püspök és főigazgató ur jul. 1. 1125. sz. a. átküldeni méltóztatott az erdélyi es. k. m. kormánynak jun. 22. kelt 14470 számú intézvényét az ezen iskolai év végével tartandó érettségi szigorlat érdemében.

B.)

A kolosvári rom. kath. nyilv. és teljes gymnasiumban 185²/₃ tanév folytán tartatott tanácsülések némely lényegesebb határozásainak

J E G Y Z É K E.

a) 1852. september 29. egyebek között határozaték: hogy az ifjuság összeírása october hó első napjaiban történjék, ezen idő tűzetvén arra is ki, hogy az oly tanulók, kik egy vagy más tantárgyból csekély előmenetet tanúsítának, sorozatukat megjavíthassák. — A Szentlelket segédül hívó sz. mise áldozat oct. 3-ra, a rendes előadások megkezdése 6-ra tétetett.

b) 1852. dec. 4. határozaték: hogy advent 3-dik vasárnapján az összes ifjuság a Penitencziatartás- és Oltáriszentséghez járuljon; a karácsoni szüenidő dec. 24-től jan. 3-ig terjedjen.

c) 1853. febr. 5. Felsőbb rendelet következtében megállapítatván a szüennapok megtartásának ideje, mely szerint a szüenidő tart, névszerint: a karácsoni: december 24-től januarius 3-ig; félév között: februarius 26-tól martius 7-éig; husvéti: martius 22-től aprilis 5-éig; piünkösti majus 15-től majus 24-éig; ez indokolva püspök és főigazgató ur ő méltósága elé terjesztetett.

d) 1853. martius 9; nt. igazgató-tanár a mélyen megilletődött kebel érzelmdús hangján idézé föl az egybegyült tanárok emlékezetében a borzasztó merényt, mely ő cs. és apost. kir. Felsége személyén elkövetteték, áldván a gondviselést, hogy az ifju és jó Fejedelem drága életét megoltalmazá. S ámbár tudva van előtte, hogy a tanárok semmi alkalmat sem mulasztanak el, miszerint a vezetésekre bizott ifjuság szívkeretébe a Fejedelem iránt viseltetni kellő hódoló tisztelet és hűség érzelmeit becsöpögtessék: mégis a jelen, minden jó szívet mélyen megrázó gyász eset alkalmával kétszeres buzgalommal törekedjenek azokat a gyöngé szivekben fölébreszteni. És noha már az ifjuság két izben egyesíté imáit a hivatalnokok és hű nép fohászival, mégis a következő vasárnapon az ifjuság részéről külön tartassék kellő és teljes egyházi díszüenpécllyel a hála-áldozat ő cs. és apost. kir. Felsége szerencsés felgyógyulásáért. — Igazgató-tanár urnak eme szívből fakadt szavai nem voltak egyebek, mint az összes tanári testület legbensőbb szívérzelmeinek szerény viszhangja.

e) 1853. martius 9. Alázatos véleményképen megállapítatott a lelki szent gyakorlatok megtartásának ideje és rende, mely szerint azok a magyarhoni mód szerint virágvasárnapján kezdve három napig reggeli és délutáni elmélkedés- s templombani isteni tisztelet mellett tartassanak meg, nagyszeredán járulván az ifjuság a Penitencziatartás- és Oltáriszentséghez. Mely vélemény püspök és főigazgató ur elé mély tisztelettel fölterjesztetett jóváhagyás végett.

f) 1853 aprilis 27. nt. igazgató-tanár emlékezetbe hozá, mikép a gyorsan haladó idők szárnyán nem sokára bevégezendi pályáját a tanév is: volna-e tehát a tanári karnak szándéka a tanterv 116. §-a értelmében kiadatni kellő tudósítványt szerkeszteni? — mire az együtt levő tanárok a legszivesebb „igen“nel válaszolának, csak a költségek iránt legyenek tisztában, mi végett püspök és főigazgató ur ő mlga ez ülésből alázatosan megkéretni rendeltetett.

g) 1853. június 8. tartott tanácsülésben egyéb tárgyak között az átmeneti vizsgák megtartásának ideje, rende és módja került tanácskozás alá, melyre nézve már két évi folyam alatt gyakorlatba vett és felsőbb helyen is jóváhagyott modor, idő és rend legcélszerűbbnek tapasztaltatván, annak megtartása közmegegyezéssel elfogadtatott úgy, hogy a vizsgák július hó 13-án kezdessenek el és szakadatlanul folyjanak, mely idő alatt az érettségi szigorlatra ajánlkozottak írásbeli vizsgái is tartassanak, még pedig: július 14. és 16. a latin nyelvből; 18. a magyar nyelvből; 20. a német nyelvből; 21. és 22. a hellen nyelvből; 23. a mennyiségtanból. Mivel pedig minden jó adomány és tökéletes ajándék onnan felülről jó, a világosság Atyjától, határozaték: hogy az összes ifjuság a vezeklés szentsége által bűneiből elébb kitisztulván, július 3-án az Urasztalához járuljon. — A szóbeli érettségi szigorlatra július 27. és 28. napjai tüzetek ki. — A tanfolyam befejezése július 31. tétetett, mely napon ünnepélyes hála-áldozat bemutatása és bizonyítványok kiosztása után az ifjuság szétbocsátatik. E határozatok püspök és főigazgató ur ő mlga útján a cs. kir. magas kormányzék elé megerősítés végett mély tisztelettel fölterjesztetének. —

III.

TANÁRI KAR.

A).

Rendes tanárok az 185²/₃ tanévben.

Tanár neve:	Tantárgyak, melyeket előadott.	Tanodai osztályok, melyekben előadásokat tartott.	Hetenkénti előadásainak óra száma.	Jegyzések.
Sláby József.	Latinnyelv.	2. 3.	13.	Igazgató.
Magyarász Incze.	Mennyiségtan.	4. 5. 6. 7.	14.	Szépmű- s bölcsészettudor.
Tritremer László	Latinnyelv.	4. 5. 6.	16.	
Englohner Vincze.	Latinnyelv, Mennyiségtan.	1. 1. 2. 3.	16.	I. Osztály-tanár.
Poleszny Imre.	Latinnyelv, Görögnyelv.	7. 8. 3. 4.	17.	VIII-dik osztály-tanár.
Vass József.	Magyar nyelv s irodalom története.	Mind a VIII. osztályb.	16.	IV-dik osztály-tanár.
Ovsiák Alajos.	Természettan, Bölcsészet.	3. 4. 6. 7. 8. 8.	14.	Szépmű- s bölcsészettudor.
Matusik Nep. János.	Hittan, Földrajz s történelem.	1. 2. 3. 4.	16.	Hitoktató és III-ik osztály-tanár.
Horváth Pius.	Egélytan, földrajz és történelem.	5. 6. 7. 8.	16.	Hitszónok, VII-dik osztály-tanár és tanácsulési jegyző.
Könnye Alajos.	Természettörténet.	1. 2. 3. 5. 6. 8.	16.	II-dik osztály-tanár.
Kulhanek Antal.	Német nyelv.	Mind a VIII. osztályb.	16.	VI-dik osztály-tanár és segéd-jegyző.
Lajos Nep. János.	Görög nyelv.	5. 6. 7. 8.	16.	V-dik osztály-tanár.

Mindnyájan kegyes tanítórendi áldorok.

B).

Rendkívüli tanárok.

Fekete János g. e. esperes, román nyelvtanár; Simó Ferenc rajztanító; Ruzicska György ének-mester; Deutsch Mór, szépíró.

III.

**RÉSZLETES JEGYZETEK A TANULÓ NÖVENDEKEKRŐL
az 185²/₃ tanévben.**

Szakosztály	Tanoncok száma.	Róm. kath.	Görög egyesült vallásúak.	Görög nem egyesült vallásúak.	Helvét vallásúak.	Ágostai vallásúak.	Összesen.	Magyar vagy Székely.	Német.	Román.	Összesen.	Rendes ösztöndíjas	Rendkívüli ösztöndíjas.	Tandjít fizető.	Tandjól ment.	Erkölciségből.
I.	55	16	35	4	—	—	55	16	—	39	55	2	—	—	55	
II.	23	14	8	—	—	1	23	13	2	8	23	3	—	—	23	
III.	38	14	23	1	—	—	38	12	—	26	38	4	—	—	38	
IV.	13	6	4	2	—	1	13	5	3	5	13	4	1	—	13	
V.	24	7	16	—	1	—	24	7	1	16	24	1	1	—	24	
VI.	37	20	16	1	—	—	37	18	2	17	37	15	1	—	37	
VII.	11	8	3	—	—	—	11	8	—	3	11	6	—	—	11	
VIII.	19	7	11	1	1	—	19	7	—	12	19	4	5	—	19	
Összesen:	220	92	116	9	1	2	220	86	8	126	220	39	8	—	220	Mindnyájan I-ső rendűek.

TANÓRÁK RENDE

Szakosztály.	HÉTFŐ.		KEDD.		SZERDA.	
	Reggel.	Délután.	Reggel.	Délután.	Reggel.	Délután.
	8—11.	2—4	8—11.	2—4	8—11.	2—4.
I.	1. Hittan. 2. Latinnyelv. 3. Rajz.	1. Mértan. 2. Természetráajz	1. Természetráajz 2. Latinnyelv. 3. Németnyelv.	1. Hittan. 2. Számítan.	1. Magyar nyelv. 2. Latinnyelv. 3. Szépirás.	1. Szépirás. 2. Ének.
II.	1. Latinnyelv. 2. Természetráajz 3. Rajz.	1. Magyar nyelv. 2. Számítan.	1. Latinnyelv. 2. Hittan. 3. Természetráajz	1. Magyar nyelv. 2. Történ. s földr.	1. Mértan. 2. Latinnyelv. 3. Szépirás.	1. Szépirás. 2. Ének.
III.	1. Németnyelv. 2. Görögnyelv. 3. Számítan.	1. Természettan. 2. Hittan.	1. Történ. s földr. 2. Latinnyelv. 3. Mértan.	1. Németnyelv. 2. Latinnyelv.	1. Görögnyelv. 2. Magyar nyelv. 3. Rajz.	1. Szépirás. 2. Ének.
IV.	1. Latinnyelv. 2. Történ. s földr. 3. Görögnyelv.	1. Görögnyelv. 2. Magyar nyelv.	1. Latinnyelv. 2. Görögnyelv.	1. Számítan. 2. Németnyelv.	1. Történ. s földr. 2. Latinnyelv. 3. Rajz.	1. Szépirás. 2. Ének.
V.	1. Történ. s földr. 2. Latinnyelv. 3. Természetráajz	1. Mennyiségtan. 2. Hittan.	1. Mennyiségtan. 2. Latinnyelv. 3. Magyar nyelv.	1. Természetráajz 2. Görögnyelv.	1. Latinnyelv. 2. Németnyelv. 3. Románnyelv.	1. Románnyelv. 2. Ének.
VI.	1. Görögnyelv. 2. Történ. s földr. 3. Természettan.	1. Latinnyelv. 2. Görögnyelv.	1. Görögnyelv. 2. Németnyelv. 3. Hittan.	1. Latinnyelv. 2. Magyar nyelv.	1. Németnyelv. 2. Görögnyelv. 3. Románnyelv.	1. Románnyelv. 2. Ének.
VII.	1. Természettan. 2. Mennyiségtan. 3. Magyar nyelv.	1. Hittan. 2. Latinnyelv.	1. Természettan. 2. Mennyiségtan. 3. Latinnyelv.	1. Görögnyelv. 2. Történ. s földr.	1. Mennyiségtan. 2. Latinnyelv. 3. Románnyelv.	1. Románnyelv. 2. Ének.
VIII.	1. Magyar nyelv. 2. Németnyelv. 3. Görögnyelv.	1. Természetráajz 2. Természettan.	1. Történ. s földr. 2. Görögnyelv. 3. Bölésészettan.	1. Latinnyelv. 2. Természetráajz	1. Görögnyelv. 2. Természettan. 3. Románnyelv.	1. Románnyelv. 2. Ének.

E' felett az ifjuság naponként 7¹/₂-re szentegyházba megy; ünnepnap-

Rendkívüli tanárok: Fekete János, g. e. esperes, románnyelv-tanár; Simó Ferencz, rajztautó;

Írányul szolgáljon a' tanodai bizonyítványokban

FOKOZAT :	1-ső	2-dik
Erkölesi viselet:	példás	jó
Figyelem:	éber	tűrhető
Szorgalom:	dicséretes	elégészes
Tantárgybani előmenet:	kitünő	kielégítő

Kitünőleg első rendű.

Első rendű.

185^{2/3} TANÉVBEN.

CSÖTÖRTÖK.		PÉNTEK.		SZOMBAT.		Órák száma.
Reggel.	Délután.	Reggel.	Délután.	Reggel.	Délután.	
8—11.	2—4.	8—11.	2—4.	8—11.	2—4.	
1. Latinnyelv. 2. Történ. s földr. 3. Szépirás.	1. Németnyelv. 2. Természetrájk	1. Számtan. 2. Latinnyelv. 3. Magyar nyelv.	1. Történ. s föld- rajz. 2. Latinnyelv.	1. Természetrájk 2. Latinnyelv. 3. Szépirás.	1. Szépirás. 2. Ének.	30
1. Latinnyelv. 2. Természetrájk. 3. Szépirás.	1. Hittan. 2. Latinnyelv.	1. Latinnyelv. 2. Történ. s földr. 3. Németnyelv.	1. Számtan. 2. Természetrájk	1. Németnyelv. 2. Latinnyelv 3. Szépirás.	1. Szépirás. 2. Ének.	30
1. Magyar nyelv. 2. Latinnyelv. 3. Természettan.	1. Számtan. 2. Történ. s föld- rajz.	1. Természetrájk 2. Latinnyelv. 3. Görögnyelv.	1. Görögnyelv. 2. Hittan.	1. Latinnyelv. 2. Görögnyelv. 3. Szépirás.	1. Szépirás. 2. Ének.	30
1. Hittan. 2. Latinnyelv. 3. Németnyelv	1. Latinnyelv. 2. Magyar nyelv.	1. Hittan. 2. Görögnyelv. 3. Mértan.	1. Latinnyelv. 2. Természettan.	1. Számtan. 2. Természettan. 3. Szépirás.	1. Szépirás. 2. Ének	29
1. Görögnyelv. 2. Mennyiségtan. 3. Természetrájk	1. Természetrájk 2. Hittan.	1. Görögnyelv. 2. Németnyelv. 3. Latinnyelv.	1. Történ. s föld- rajz. 2. Latinnyelv.	1. Görögnyelv. 2. Magyar nyelv. 3. Rajz.	1. Románnyelv. 2. Ének.	30
1. Latinnyelv. 2. Hittan.	1. Mennyiségtan. 2. Latinnyelv.	1. Magyar nyelv. 2. Latinnyelv. 3. Természetrájk	1. Mennyiségtan. 2. Történ. s föld- rajz.	1. Természettan. 2. Mennyiségtan. 3. Rajz.	1. Románnyelv. 2. Ének.	29
1. Történ. s földr. 2. Németnyelv. 3. Mennyiségtan.	1. Görögnyelv. 2. Természettan.	1. Hittan. 2. Mennyiségtan. 3. Görögnyelv.	1. Németnyelv. 2. Magyar nyelv.	1. Latinnyelv. 2. Görögnyelv. 3. Rajz.	1. Románnyelv. 2. Ének.	30
1. Latinnyelv. 2. Természettan. 3. Magyar nyelv.	1. Hittan. 2. Latinnyelv.	1. Bölcsészettan. 2. Hittan.	1. Görögnyelv. 2. Latinnyelv.	1. Történ. s földr. 2. Németnyelv. 3. Rajz.	1. Románnyelv. 2. Ének.	29

s vasárnapokon pedig reggel 9^{1/2}-re, délután 3^{1/2} lelki oktatásban részesül.

Ruzicska György, énekmester; Deutsch Móríz, szépiró.

használandó ezen érdemszerénti

3-dik	4-dik
rosz szórakozott változó csekély	— igen kevés semmi igen csekély

Második rendü.

Harmadik rendü.

V.

ÁTMENETI TANTERV AZ 185³/₄-KI TANÉVRE, MELLY A FELS. CS. KIR. ERDÉLYI KORMÁNYSZÉKNEK FÖLTERJESZTETETT.

1) HITTAN.

- I. Osztály. Hetenként 2 óra. Az egész ker. kath. hittan. Kézikönyv: Közép katékismus, kath. tanulók számára. Eger, 1851.
- II. Osztály. Hetenként 2 óra. Egyházi szertartások és szokások. A ker. kath. anyaszentegyház szertartásai és szokásai röviden magyarázva. Veszprém, 1851.
- III. Osztály. Hetenként 2 óra. Ó szövetségi történet. Kézikönyv: Ó és új szövetségi történet. Schmid Kristóf után készíté Fábrián Ambrus. Pozsony, 1845.
- IV. Osztály. Hetenként 2 óra. Új szövetségi történet. Kézikönyv a főnebbi.
- V. Osztály. Hetenként 2 óra. A háromszemélyü egy Istenről. Az egély kutfejei a szentírás és isteni hagyományok, ezeknek öre a Jezustól alapított egyház. Istennek legnemesb teremtményei az angyalok s emberek. Krisztus igaz Isten és ember, az emberi nem megváltója. Szentlélek a malaszt adója. Tankönyv: A ker. kath. religio tudománya. Buda, 1844, két köt. Ehez járulnak ismétlésül a bibliai szent történetek, Fábrián Ambrus után.
- VI. Osztály. Hetenként 2 óra. Krisztus urunktól hét szentség. Az embernek négy utolsó dolgai, szentek, képek és creklyék tisztelése, apostoli hitvallás. Tankönyv ugyanaz. Ide járul az egyházi szokások és szertartások magyarázatának ismétlése, Zimmermann Jakab után.
- VII. Osztály. Hetenként 2 óra. A ker. igazság. Hit, remény, szeret; nyilván. isteni tisztelet, minmagunk és mások iránti, ugy szinte a társasági köteleességek. Istennek tiz és az anyaszentegyház öt parancsa. Tankönyv ugyanaz.
- VIII. Osztály. Hetenként 2 óra. Mások iránti és társasági köteleességek. Istennek tiz, és az anyaszentegyház öt parancsa. Tankönyv ugyanaz. Ezek végeztével előadtnak a rom. kath. egyház történetei, Grynaeus Alajos hittudor, czimzetes kanonok s egyetemi tanárnak e célra készített munkája szerint. Pest, 1853.

2) LATINNYELV.

- I. Osztály. Hetenként 7 óra. Alaktan. Kézikönyv: Külmer, magyaritva Szepesi Imrétől, II. kiadás, Pest, 1853.
- II. Osztály. Hetenként 7 óra. A latin nyelvtan nyolcz részére vonatkozó szabályok Grigely kézikönyve után. A könyvhez kapcsolt olvasmányokból 55 elmés mondat magyarra fordítva a nyelv-szabályok szerint elemeztetik. — Számos példák vétettek gyakorlatul Ellendt F. e célra irott könyvéből. Dolgozatok, hazai két hétben 1, tanodai hetenként: 1.
- III. Hetenként 5 óra. A latin szókötés tárgyalatik. Szerző: Sümeghi Pál: Olvasó könyv: Corn. Nepos. tiz jelesebb férfiak életrajzai, 36 szakra terjedő szemelvény fordittatik magyarra, s elemeztetik a szókötés szabályai szerint. Ezekhez járulnak a nyelvtani szabályokhoz idomitott czélszerű gyakorlatok; iskolaiak hetenként 1—2; otthoniak: 1.
- IV. Osztály. Hetenként 6 óra, szómér- és verstan. Kézikönyv: Vass József. Szeged. 1846. Olvasatott és elemeztetett: J. Caesar de Bello Gallico.
- V. Osztály. Hetenként 6 óra. T. Livius Hist. a Carthágóbelieknek Annibal vezérlete alatt viselt háboruja a római néppel. — P. Ovidius Násonak az Elváltozásokról irt 1-ső könyv három; 2-dik könyv egy; 8-ik könyv három; 11-dik könyv egy; és 12-dik könyv egy mesét. Kézikönyv: Sel. Lat. Sermonis exempl. in usum II. Huttis, Budae, 1830.
- VI. Osztály. Hetenként 6 óra. Virgil 10 pásztordala, Vagner Fülepe után. Georg. I. könyv 1-ső részéből 406 vers. Sallustius a catiliniai háboruról 2 beszéde. Kézikönyv ugyanaz.
- VII. Osztály. Hetenként 4 óra. Cicero: Catilina ellen 3 és 4-dik beszéde. Virgil: Aeneis III. könyve.
- VIII. Osztály Hetenként 4 óra. Tacitus évkönyveinek másodikat. Horác III. könyvének 4, 5, 6, 14, 16, 23, 24, 25, és IV. könyvének 2, 3, 4, és 5-dik ódáját.

3) GÖRÖGNYELV.

- III. Osztály. Hetenként 5 óra. A rendes formák tana. Tankönyv: Szepesi Imre Kühner után.
 IV. Osztály. Hetenként 4 óra. A rendhagyó ω és μ végzetű igék ragozása fordításokkal együtt. Tankönyv ugyanaz.
 V. Osztály. Hetenként 4 óra. A rendhagyó igék alaktana ismétlése mellett a szókötés. Tankönyv ugyanaz. Remekírókból Homér Iliásza.
 VI. Osztály. Hetenként 4 óra. A szó- és mondatkötés. Tankönyv ugyanaz. Remekírókból Homér Iliásza, s Herodot.
 VII. Osztály. Hetenként 4 óra. A szókötés ismétlése mellett a mondatkötés. Tankönyv ugyanaz. Remekírókból: Herodot s Sophokles.
 VIII. Osztály. Hetenként 4 óra. A szókötés ismétlése mellett a mondatkötés. Tankönyv ugyanaz. Remekírókból Herodot, Sophokles, és Platon.

4) MAGYARNYELV.

- I. Osztály. Hetenként 2 óra. A magyar betűtan és helyesírás. Szótan. A szóalkotás és szóragozás fő- és mellékneveket illető részei. Kézikönyv: a magyar tudós társaságé. — Olvasókönyv: Gáspás János és Kovácsi Antal nevelőké.
 II. Osztály. Hetenként 2 óra. Az egész magyarnyelvtan. Kiadta a magyar tudós társaság. Olvasókönyv: Gáspár János és Kovácsi Antal nevelőké. II-dik rész. Kolozsvár, 1853. 8r.
 III. Osztály. Hetenként 2 óra. A magyar szókötés mind a három része: a) szóegyeztetés, b) szóvonzat, c) szórend tárgyalatik. Kézikönyv: a magyar tudós társaságtól e célra szerkesztve. Buda. 1848. 8r. — Olvasókönyv: Tatai Istváné. Pest. 1847. 8r.
 IV. Osztály. Hetenként 2 óra. A magyar szókötés mind a három része: a) szóegyeztetés, b) szóvonzat, c) szórend tárgyalatik. Kézikönyv: a magyar tudós társaságtól e célra szerkesztve. Buda. 1848. 8r. — Olvasókönyv: Tatai Istváné. Pest. 1847. 8r.
 V. Osztály. Hetenként 2 óra. Ékesszólástan. Az „Entwurf“ szerint kidolgozta Szvorényi József. Eger. 1851. 8r. — Olvasókönyv: Magyar Chrestomathia. Első folyam, a nagy-gymnasiumok V. és VI. osztályai szükségéhez alkalmazva. Kiadta Toldy Ferencz. Pest, 1853. 8r.
 VI. Osztály. Hetenként 2 óra. Költészetan, egész terjedelmében. Az „Entwurf“ szerint kidolgozta Szvorényi József. Eger, 1851. 8r. — Olvasókönyv: Magyar Chrestomathia. Első folyam, a nagy-gymnasiumok V. és VI. osztályai szükségéhez alkalmazva. Kiadta Toldy Ferencz. Pest, 1853. 8r.
 VII. Osztály. Hetenként 2 óra. Magyar irodalom története. Irta Toldy Ferencz, magyar akadémiai titoknok. Első félév: ó és középkor. Második félév: Új kor, a mohácsi vésztől a XVIII. század közepéig. Olvasókönyv: a) „Példatár“ Toldytól; b) „Magyar Chrestomathia.“ Második folyam, a nagy-gymnasiumok, VII és VIII. osztályai szükségéhez alkalmazva. Kiadta Toldy Ferencz. Pest, 1853. 8r.
 VIII. Osztály. Hetenként 2 óra. Magyar irodalom története. Irta Toldy Ferencz, magyar akadémiai titoknok. Első félév: Újkor, a mohácsi vésztől a XVIII. század közepéig. Második félév: Legújabb kor, a XVIII. század közepétől a jelen időig. — Olvasókönyv: a) „Példatár“ Toldytól; b) „Magyar Chrestomathia.“ Második folyam, a nagy-gymnasiumok VII. és VIII. osztályai szükségéhez alkalmazva. Kiadta Toldy Ferencz. Pest, 1853. 8r.

5) NÉMETNYELV.

- I. Osztály. Hetenként 2 óra. Gyakorlati módszer a németnyelvnek megtanulására, „Ahn“ (Seidenstücker) tanmódja szerint; nyelvtani jegyzetekkel. Készíté Hartmán Lipót. N. Kanizsa, 1851, 8r. Olvasás, írás.
 II. Osztály. Hetenként 2 óra. Gyakorlati módszer a németnyelvnek megtanulására „Ahn“ (Seidenstücker) tanmódja szerint; nyelvtani jegyzetekkel. Olvasás, írás, szerző Hartmán Lipót.
 III. Osztály. Hetenként 2 óra. Gyakorlati módszer a németnyelvnek megtanulására „Ahn“ (Seidenstücker) tanmódja szerint; nyelvtani jegyzetekkel I. és II. rész. Szerző ugyanaz.
 IV. Osztály. Hetenként 2 óra. Nevek és igék alaktana, szóegyeztetés, olvasás, írás, fordítás. Kézikönyvek: Német Grammatika, írta Toepler Th. Pest. 1850. és Mozart J. Lesebuch I. Th. Wien. 1850.
 V. Osztály. Hetenként 2 óra. Igetan, szókötés, olvasás, fordítás, szerkesztés. Kézikönyv: Németnyelvtan, írta Monte Dégoi Albert Ferencz. Eger 1853. Olvasókönyv: Mozart Lesebuch I. Th.

- VI. Osztály. Hetenként 2 óra. Szókötés, mondattan. Olvasás, fordítás, szerkesztés. Tankönyv ugyanaz. Olvasókönyv Mozart Lesebuch II. Th.
- VII. Osztály. Hetenként 2 óra. Szókötés, mondattan, szórendtan. Olvasás, fordítás, szerkesztés, szavalás. Ugyanazon könyvek szerint.
- VIII. Osztály. Hetenként 2 óra. Az egész nyelvtan gyakorlatilag ismételtetik a fent említett könyvek szerint. Olvasás, fordítás, szerkesztés, szavalás. Olvasókönyv: Mozart Lesebuch III. Th. — Német irodalomtörténet kezdete. Szerző: Dr. Johann Wilhelm Schaefer. Bremen. 1850.

6) TÖRTÉNELEM S FÖLDRAJZ.

- I. Osztály: Hetenként 2 óra. Földrajz: Az egyetemes földrajz alapvonalai. Kézikönyv: Az egyetemes földrajz alapvonalai. Szerkesztő Matusik nep. János. Kolozsvárt, 1853. — Történelem: A világtörténetből az ó kor magkezdetik. Ázsia, Afrika. Kézikönyv: Ó, közép és új korbéli történetek alaprajza, Pütz Vilmos szerint.
- II. Osztály. Hetenként 2 óra. Történelem: Ó kor. Kézikönyv a főnebbi.
- III. Osztály. Hetenként 2 óra. Történelem: Közép kor. Kézikönyv ugyanaz.
- IV. Osztály. Hetenként 2 óra. Történelem: A közép kor bevégeztetik; új kor. Kézikönyv a nevezett.
- Jegyzet.* Minden ország történelemét ugyanannak földrajzi ismertetése nyitja meg minden osztályban.
- V. Osztály. Hetenként 3 óra. Az illető országok földrajzi ismertetése után az ó kor történetei a harmadik puni háborúig bezárólag. Görög és római régiségtan. Tankönyv: Világtörténet, kath. ifjak számára, írta Annegarn J. braunbergi tanár, fordította a Pázmányintézetű magyar társulat néhány tagja. Pest, 1846.
- VI. Osztály. Hetenként 2 óra. A harmadik puni háború bevégeztétől kezdve a keresztes hadakig. Tankönyv ugyanaz.
- VII. Osztály. Hetenként 2 óra. A keresztes hadaktól kezdve XIV. Lajos koráig. Tankönyv ugyanaz.
- VIII. Osztály. Hetenként 2 óra. XIV. Lajostól a jelenkorig. Tankönyv ugyanaz. II. félévben az osztrák birodalom statistikájának főbb vonalai. Szükséges kézikönyv kívántatik.

7) MENNYISÉGTAN.

- I. Osztály. Hetenként 3 óra. Számítan. Négy alapszámítást egész és tört számokkal, tizedes törtek. Kézikönyv: Elemi számítan, I. rész, írta Barts Ferencz.
Mértani Nézlettan. Pontok, szögek, háromszögek, és egyenközények főbb sajátságai. — Kézikönyv: Mértani Nézlettan Koller Károlytól. Pest, 1851.
- II. Osztály. Hetenként 3 óra. Számítan. Viszony- s aránytan, és ezáltal megfejthető számolás nemei, továbbá a hossz és súlymértékek. Kézikönyv: Elemi számítan II. rész, írta Barts Ferencz.
Mértani Nézlettan. A három és sokszögek rajzolása, osztása, térszínök kiszámolása és változtatása. Kézikönyv ugyanaz.
- III. Osztály. Hetenként 3 óra. Számítan. Négy alapszámítást betűkkel, a határozott számok hatványai és gyökerei, és a csoportozati munkák. Kézikönyv: Előkészület a betűszámítanhoz Tury Osvaldtól, Komáromban. 1852.
Mértani nézlettan. Az önmagokba vissza- és nem térő szabályos görbevonatok; körben, és körüli ábrák, körtérszínének kiszámolása, változtatása, és részekre osztása. Kézikönyv ugyanaz.
- IV. Osztály. Hetenként 3 óra. Számítan ismétlése. Viszonyok, arányok gyakorlatokkal és egyenletek egy ismeretlennel. Korecz szerint. — Mértan elemei Dr. Szabóky Adolftól.
- V. Osztály. Hetenként 4 óra. Mennyiségtanból. Négy betű- és számvetési műtétek közönséges és tizedes törtekekkel, hatványok, gyökkivonás, gyökmennyiségek, viszonyok, arányok, egyenletek egy ismeretlennel. — Mértanból: Hosszuság- és Lapmértan. Korecz Lőrincz szerint.
- VI. Osztály. Hetenként 3 óra. Mennyiségtan: Az előbbi osztályban előadottak ismétlése után a viszonyszámok, elsőrendű egyenletek egy és több ismeretlennel. Továbbá a betűvetési kifejezések feloldásai. — Mértan: Háromszög mérés és tömörmértan. Korecz Lőrincz szerint.
- VII. Osztály. Hetenként 3 óra. Mennyiségtan: Betűvetés. Határozatlan, elsőrendű és négyzetű egyenletek egy ismeretlennel, haladványok, összeillesztések és Newton két ragozata. Mértan: A betűvetésnek mértanra alkalmazása, térelvezés a lapban, a kupmetszetekkel együtt. Korecz Lőrincz szerint.
- VIII. Osztály. Hetenként 2 óra. Bölcsészeti. Tapasztalati lélek- s gondolkodástan. Purgstaller József szerint.

8) TERMÉSZETTAN.

- III. Osztály. Hetenként 2 óra. A testek közös s különös tulajdonai. Hévtan légtünettannal összefoglalólag. Géptan ; testek ütközése ; mozgás akadályai. Hignyug- s moztan. Thüringer Ambró szerint.
- IV. Osztály. Hetenként 2 óra. Légnyug- s légmoztan. Hang- Lát- Villany- s Delejtan. Csillagászat s természettani földrajz. Ugyanazon könyv szerint.
- VI. Osztály. Hetenként 2 óra. A testek lényeges s történetes tulajdoni. Vegytan elemci. Hignyug- s higmosztan ; Légnyug- s légmoztan. Gőzjelenetek. Hangtan. Schirhuber Móricz szerint.
- VII. Osztály. Hetenként 3 óra. Nyugvás s mozgás általánoson ; földnyug- s földmoztan ; mozgás akadályai ; láttan. Ugyanazon könyv szerint.
- VIII. Osztály. Hetenként 3 óra. Hév- Villany- Delej- Csillagász- s Légtünettannal. Ugyanazon könyv szerint.

9) TEMÉSZETTÖRTÉNET.

- I. Osztály. Hetenként 4 óra. Előismék a terményrajzhoz. Embertan, emlősök, madarak, hüllők és halak. Tankönyv : Természettörténet műtani jegyzetekkel. Buda. 1848.
- II. Osztály. Hetenként 4 óra. Folytatólag az állatorszég, u. m. rovarok s férgek, s egész növénytan. Ugyanazon tankönyv szerint.
- III. Osztály. Hetenként 1 óra. Ásványtan. Tankönyv ugyanaz.
- V. Osztály. Hetenként 4 óra. Előismék a terményrajz rendszeres tanulására, ásvány s állattan. Hanák szerint.
- VI. Osztály. Hetenként 1 óra. Rendszeres növénytan. Ugyanazon szerző szerint.
- VIII. Osztály. Hetenként 2 óra. Természettani földirat s földtan kapcsolatban az állat- s növényi elterjedéssel. Tankönyv : Schirhuber Móricz. Pest 1853. Állat s növényi életműtan. Célyszerű kézikönyv még kívántatik. Ideiglenesen tanelőadásokra szolgál a szaktanár kézírata.
- Jegyzet.* E tanfelosztásban a mult átmeneti években tapasztalt tanonci képesség szolgált alapul.

VI.

RENDKIVÜLI TANTÁRGYAK.

a) ROMÁNNYELVBŐL.

- A 8-dik és 7-dik osztályban : Román irodalom- a románnyelv eredete, és az első korszakbani változásairól. Tanítványok száma : 24.
- A 6-dik és 5-dik osztályban : A románnyelvtan szabályai adattak elő, ezek szerint helyesen olvasni, írni, és románnyelvből magyarra fordítani tanultak. — Tanítványok száma : 43. Összesen : 67.

b) A RAJZBÓL.

Mind a 8 osztály szabad kézi rajzot tanult. U. m. ember fejek, virágok, gyümölcsök, tájék, és más elegyes tárgyak rajzolását. Kik között a kezdők szabad kézi rajz alapon az egyes vonalokon azaz : egyenes, görbe, és elegyes vonalokon kezdván azoknak irányait, és hosszúságait eltalálni tanítottak. Gyakoroltatának egyenes, görbe és egyenes vonalú tárgyakban is, miből származik minden neme a szabad kézi rajzolásnak. A rajz darabok július hó 24-kén egész nap ki valának téve a tanintézet egyik nagy teremében szemlélés végett. Tanítványok száma : 63.

c) AZ ÉNEKBŐL.

Az alsó négy osztályban: közönséges előismeretek a hangról, a zeneszerzőkről, — a hang-magasságra és mélységre tekintve, — melodicának előkészítő része, — vonalrendszer, és annak betürendje. Egész hangok, és természetes félhangoknak különbsége. A hangjegyek hosszúságra és rövidsége nézve, Phighmicának előkészítő része. Az időnek egyenlő részekre való felosztása. Két részű, és három részű tactus felosztása. Diatonica scala. Hangtalálás. Tanítványok száma: 25.

A felső négy osztályban: A Pont. 3 részű, és 4 részű tactusnemek felosztása, és ezeknek scala szerinti gyakorlása. Triolák. A műszerzett félhangok, és Chromatica Scala. Felemelő és leszállító jegyek. Consonantiák, és

	8		8
Dissonantiák, A Consonans Accordoknak Constructioja	5	és	6
	3		4
	1		1

Dur hangnem és Molhang-

nemben. Négyes énekek a legkönnyebb intervallumokban 2 tenor, és 2 Bassus hangokra. — Tanítványok száma 28. Összesen: 53.

d) A SZÉPIRÁSBÓL.

A negyedik és harmadik osztály a magyar és német current íráson kívül a Fractur, és kanczlei írást is tanulta.— Tanítványok száma: 23.

A második és első csak a magyar és német current írást gyakorolta. Az írás, valamint a rajz példányok a f. és. kir. főkörmányszéknek felterjesztettek. Tanítványok száma: 35. Összesen: 58.

Átmeneti vizsgák eredménye az 185²/₃ tanévben.

Szakosztály.	Átmeneti bizonyítványt nyert.	Általános sorozat.				Vizsgálatlan maradt.	Magán tanuló	Összesen.
		Első rend kintinés	Elsőrend.	Másodrend.	Harmad rend.			
I.	22	12.	10.	7.	17.	9.	—	55.
II.	13.	9.	4.	5.	1.	3.	—	22.
III.	17.	5.	12.	9.	6.	6.	—	38.
IV.	9.	4.	5.	3.	—	—	—	12.
V.	12.	5.	7.	4.	1.	7.	—	24.
VI.	34.	17.	18.	2	—	—	—	37.
VII.	10.	5.	5.	1.	—	—	—	11.
VIII.	Az érettségi szigorlatra jelentette magát Éretteknek nyilvánítottak 16.							18.
Összeg							217.	

F Ü G G E L É K.

Az oktatást elősegítő tudományos eszközök növekedése.

Tanintézetünk évkönyveinek múlt évi füzetében köztudomásra hoztuk mindazon szellemi segédszereket, melyeknek birtokában a tanári kar a közoktatás áldásait terjeszteni csüggedetlenül törekszik. Jelen füzetkénk az újabb szerzemények sorozatát nyújtja; miknek köztudomásra hozatala annál érdekesebb, minél őszintébb hálával kész a tanári kar nyíltan bevallani, hogy némely szaktanár által a közoktatás terén érzett e nembeli hiányok nem jelentéktelen része, a tanév folytán hatalmas karok gyámolítása, s a magas kormánynak kegyesen ide irányult jótékony figyelme következtében tettleg elenyésztetett. Ide járul még az is, hogy a természettani műtár részére 20. pfrt, a lyceumi könyvtár növelésére pedig 200. pfrt. évi segélypénz utalványoztatott; mely összegeknek, főleg az utóbbinak, kezelésében a közfigyelem számításon kívül nem maradhat, miután a lyceumi könyvtár a tudományos közönség irányában a nyilvánosság jótékonyágával kínálkozik. Minthogy pedig a lyceumi könyvtár, az érintett pénzüszvegen kívül, még más utakon is gyarapszik; ugyanis a birodalmi magas kormány évenként számos remekművekkel, az erdélyi nyomdászok pedig, mint kiadók, saját nyomtatványaikkal időszakonként gazdagítják: innét amazokat *, emezeket pedig ** jelöltük ki; a jel nélküliek a pénzüszveg erején tett szerzemények. — Ennyit előre bocsátva, lássuk már most egyenként.

A.)

Történelmi s földrajzi segédeszközök szerzése.

Azon szakműveken kívül, melyek ide vonatkoznak; de a lyceumi könyvtár sajátjai levén, alább a lyceumi könyvtárnál, a történelmi munkák rovata alatt, soroltatnak elé; a tanintézet a lefolyt 185²/₃ tanévben a következő történelmi segédszerekkel gyarapodott:

α) Europa; 4 1/2' hossz.; 3 1/2' 6" széles.

β) Közép-Europa. 5' 7" hossz.; 3 1/2' 5" széles. — Mindkettő színezett és néma térkép, két-két példányban.

γ) A római birodalom szóló térképének színezett két példánya; hossz. 1° 2' 6"; szél. 5' 6".

B.)

A Természettani műtár szerzeményei.

A természettani műtár, kivéve 10. db. üvegkönyüt, 10. db. durrtékét s 2. Cartes ördögöt, melyeket az illető szaktanár a kísérletekre s eszközök kijavítására utalványozott évi 20. pfrtból hozatott, újabb szerzeménnyel nem gyarapult.

C.)

A termény-gyűjtemény szaporodása.

A termény-gyűjtemény, mely ásványtanilag több ezerre menő becses darabokkal annyira el van látva, hogy az ismert föld majd minden részéből mutathat példányokat, s fensőbb engedélyvel több erdélyi rom. kath. tanintézetnek szolgálhatna fölös példányaiból, — ez évben is szépen növekedett, nt. Sláby József igazgató-tanár

ur által adományozott néhány ritkább dárdany- (antimonium) s mireny- (arsenicum) jegeccel. Az állattani gyűjteményt szinte nt. igazgató-tanár úr gyarapítá egy csülkőr vagy úgynevezett kecskekörömmel (congeria), Balaton vidékéről; valamint t. Ovsiák Alajos természettanár úr egy szárított csikóca- (Seepferdchen), egy ifju szivacs- (Schwamm), s 120. db. nevezetesb csiga- s kagylóburral (cochleca et concha.) E felett buzgóbb szorgalmu tanoncaink rovar-, pete-, s növénytárunkat ezen átmeneti évben is szép példányokkal gazdagították, s egy vásár alkalmával, szüleiktől szabad rendelkezésükre nyert filléreiket összetévén, a jeles természettudósnak, O k e nnek, I. — XVI. kötetü és színezett ábrákkal ellátott természettörténetét, tanodai használatul, a terménytár számára megszerzék.

D.)

A rom. kath. lyceumi könyvtár gyarapodása.

α) Vallási iratok, s egyházi történetirók.

* Christus und seine Kirche. Von Martin Deutinger. Salzburg. 1850. 8-o: 2. péld.

Tavaszi virány. Imádságos könyv. Kiadták a pesti középponti papnöveldé magyar egyházirodalmi iskolájának tagjai. Budán. 1852. 12r.

** Confirmandenbüchlein. Von Johann Michaelis. Zweite Auflage. Hermannstadt. 1853. beim Samuel Filtsch. 12-o.

** Catechismú séu invétiaturá crestinescà pe séma scólelorú elementare. Scrisú de Joanne Negrutiu a. Fekete. Clusiu. In Tipogr. Colleg. ev. ref. la vidua Barra, si Stein. 1853. 8-o.

** Istoría Biblicá. Scrisá de Joanne Negrutiu a. Fekete. Clusiu. In Tipogr. Colleg. ev. ref. la vidua Barra, si Stein. 1853. 8-o.

** Molitevicu. Sibiu. 185. 8-o.

** Ciasoslovum. Sibiu. 1853. 8-o.

Egyházi beszédek a) vasárnapokra. III. IV. köt.; b) Mária ünnepeire. V. köt. Orosz Ádám. Egerben, 1848. 1851. 8r.

** Köznép előtt tartott egyházi sz. beszédek. Péterfi Sándor esokfalvi lelkész által. Kolosvárt. 1853. 8r. Barrané és Stein tulajdona.

** Erdélyi unitarius püspök néhai főtisztelendő Székely Sándor ur gyász- emléke. Irta Gyöngyösi István vargyasi unitarius pap. Kolosvárt. 1852. 8r. Nyomatott az ev. ref. főiskola nyomdájában.

** Ujtestamentom magyarázata. Átdolgozták s kiadják Incze Daniel és Herepei Gergely. Kolosvárt. 1852. n. 8r. Nyomatott az ev. ref. kollégium betüivel, a kiadók tulajdona.

* Erster Jahresbericht des Marien-Vereines zur Beförderung der katholischen Mission in Central-Afrika. Das Jahr vom 1. März 1851. bis letzten Februar 1852. gerechnet. Wien. 1852. 4-o. 2. péld.

Magyarföld egyháztörténetei. Irta Dr. Lányi Károly. II. III. köt. Pesten, 1844. 8r.

A keresztény hit s egyház történeti kifejlése. Irta Kömőczy Imre. I. II. köt. Pesten, 1845. 8r.

Péterffy: Sacra Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae. Pars prima. Viennae. 1742. Fol.

β). Neveléstanok.

* Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien. Wien. 1850. 8-o. I.—XII. Heft.

* Prospetto degli studi dell' imp. regia università di Pavia per l' anno scolastico 1850—1851, Pavia. 4-to. — Hozzá naptár.

γ) Orvosok és sebészek.

Handbuch der allgemeinen und speciellen Chirurgie. Von Dr. A. Wernher. Gissen. 1846.—1851. 8-o. I.—X. Heft.

Roberti Froriepi Atlas anatomicus per strata dispositus in tabulis XXX. Wimariae. 1851. Fol.

Akiurgische Abbildungen. Zweite Auflage. Berlin, 1844. Fol.

Erklärung der akiurgischen Abbildungen. Zweite Auflage. Berlin, 1844. 8-o.

Specielle Pathologie. Von Dr. J. F. H. Albers. Bonn. I.—X. Heft. 8-o.

Atlas der pathologischen Anatomie, für praktische Aerzte. Von Dr. J. F. H. Albers 27. u. 28. Lieferung. Bonn. Fol.

Physiologie der Entzündung und Regeneration in den organischen Geweben. Von Dr. Herm. Klencke. Leipzig. 1842. 8-o.

d) Nyelvtanok, nyelvészek, szótárak.

Elaboratio Grammatica Hungarica. Studio et opera Nicolai Révai. Pestini, 1806. Tom. I. II. 8-o.

** Theoretisch- praktischer Lehrgang für den Elementarunterricht in der deutschen Sprache. Von C. Unverricht. Hermannstadt, 1853. Druck und Verlag von Georg v. Closius. 8-o.

** Magyar románnyelvtan. Irta Fekete János. Kolosvárt, 1852. 8r. Nyomatott az ev. ref. tanoda betűivel. Elemi hellen nyelvtan. Irta Szepesi Imre. I. és II. rész. Pest. 1851. 1852. 8r.

Grammatiku Romancasku. Sibiiu. 1853. 8-o.

Tájékozás a magyar nyelvtudományban. Olvasta a magyar akademiában Hunfalvy Pál. Pesten, 1852. 8r.

* Kritische Durchsicht der von Dawidow verfassten Wörtersammlung aus der Sprache der Aino's. Von Dr. August Pfizmaier. Wien, 1851. 8-o.

** Szeget szeggel. Lustspiel in 1. Aufzuge. Von Karl Kisfaludy. Zum Gebrauche für Gymnasien herausgegeben von Julius Glatz. Hermannstadt, 1852. 8-o.

** Der Deutsche Kinderfreund. Ein Lesebuch für Volksschulen. Hermannstadt, bei G. Filtsch. 1853. 8-o.

** Magyar olvasó-könyv gymnasiumok, polgári s reál-tanodák s magán-növendékek használatára. Dolgozók és szerkesztők Gáspár János és Kovácsi Antal nevelők. Első folyam első és második fele (I. II. köt.) Kolosvár. 1853. 8r. özvegy Barráné és Stein sajátja.

Uebungen des lateinischen Stils. Von Carl Frid. Naegelsbach. Dritte Auflage. Nürnberg. 1852. 8-o. I. — II. Heft.

Aufgaben zu lateinischen Stilübungen. Von Dr. E. F. Wüstemann. Erster Cursus. Leipzig. 1844. 8-o.

A magyar nyelv Metaphysicája. Irta Fogarasi D. János. Pesten, 1834. 8r.

Dissertatio philologica de vocabulorum derivatione ac formatione in lingua magyarica. Scripsit Paulus Nagy de Beregszász. Pestini, 1815. 8-o.

Antiquitates literaturae hungaricae. Vol. I. Studio et opera Joannis Nicol. Révai. Pestini. 1803. 8-o.

Régi magyar nyelvemlékek. Kiadta a m. t. társ. Harmad. Köt. Budán, 1842. 4r.

Funke: Real- Schullektion. I.—V. Theil. Wien u. Prag. 1805. 8-o.

Kreuzler: Kurzgefasstes lateinisch- deutsches und deutsch- lateinisches Handwörterbuch. Stereotypausgabe. Leipzig, 1841. 8-o.

** Dictionariu germano-romanu. Tomulu I. Brassó. 1853. n. 8-r. 2. péld.

ε). Költők és szép művészetek.

Hellén és romai remekírók könyvtára. Homéros Iliása. Fordította Szabó István. Első füz. Pesten, 1853. 8r.

Hellén és romai remekírók könyvtára. Pláton munkái. Fordította Hunfalvy Pál. I. köt. első füz. Pesten, 1853. 8r.

A Kisfaludy-társaság Évlapjai. V. és VII. köt. Pesten, 1846. 8r. — Budán, 1849. 8r.

A szépészet alapvonalai. Irta Greguss Ákos. Kiadta a Kisfaludy-társaság. Budapest. 1849. 8r.

Handbuch der ungarischen Poesie. In Verbindung mit Julius Fenyéry herausgegeben von Franz Toldy. I. II. Band. Pesth und Wien. 1828. 8-o.

Költészeti és szónoklati remek. Közre bocsátja Tatay István. Pesten, 1847. 8r.

Népdalok és mondák. Harm. köt. A Kisfaludy-társaság megbízásából szerk. és kiadj. Erdélyi János, Pesten, 1848. 8r.

** Kinder Sing- Schule. Erstes Heft. Herausgegeben von Carl Unverricht, Rector in Broos. Hermannstadt. Verlag von F. R. Krabs. 4-to.

2) Törvény- s államtanok.

- * Provisorische Civil- Process-Ordnung für das Grossfürstenthum Siebenbürgen und die damit vereinigten Theile. Wien. 1852. 8-o.
- ** Die provisorische Civilprocess-Ordnung für Siebenbürgen, erläutert von Alois Sentz. Erste u. zweite Lieferung. Hermannstadt, 1852. 8-o Druck und Verlag von Theodor Steinhaussen.
- ** Das Eigen Landrecht der Siebb. Sachsen, bearbeitet von Fridrich Schuler von Libloy. Erste und zweite Lieferung. Hermannstadt, 1853. 8-o. Druck und Verlag von Jos. Drotleff.
- * Einleitung in das Studium und die Praxis der gerichtlichen Medicin. Von Dr. H. Hier. Beer. Wien. 1851. 8-o.
- ** Encyclopaedischer Abriss der Cameralwissenschaft. Von Heinrich Schmidt Hermannstadt. 1853. 8-o. Formulac solennes styli. Edidit M. G. Kovachich. Pestini, 1799. 4-to.
- * Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik. Herausgegeben von der Direction der administrativen Statistik im k. k. Handels-Ministerium. Erster Jahrgang. IV. Heft. Wien. 1852. 4-o.
- ** Personalstand der hohen siebenbürgischen Landesstellen und Dikasterien, dann der Pensionisten. 8-o.
- ** Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Kronstadt, im Jahre 1851. Kronstadt, 1853. 8-o. Gedruckt bei Johann Gött.
- ** Statuten des Lese- und Geselligkeits-Vereines zu Hermannstadt. Hermannstadt, gedruckt bei Georg v. Closius. 1853. 8-o.

3) Szám- és mennyiségtan, naptárok.

- ** A polgár és kereskedő számvetése. Irta Finály Henrik Lajos. Kolosvártt. 1853. 8r. özvegy Barrané és Stein tulajdona.
- * Tafeln zur Reduction der in Millimetern abgelesenen Barometerstände auf die Normaltemperatur von 0° Celsius. Berechnet von J. J. Pohl und S. Schabus. 8-o.
- * Tafeln zur Vergleichung und Reduction der in verschiedenen Längenmassen abgelesenen Barometerstände. Von J. J. Pohl und S. Schabus. 8-o.
- * Annalen der k. k. Sternwarte in Wien. Dritter Folge I. u. II. Bd. Wien, 1851.—1852. 8-o.
- * Annalen der k. k. Sternwarte in Wien. XXXIII. Theil. — Neuer Folge XIII. Band. — XXXIV. Theil. — Neuer Folge XIV. Band. Wien. 1849.—1851. 4-o.
- * Storia celeste del R. Osservatorio di Palermo dal 1792. al 1813. Tomo ottavo. 1807. — 1810. Vienna, 1849. 4-o.
- * Almanach der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Dritter Jahrgang. 1853. 8-o.
- ** Brassai Nép-naptár az 1853-ik közönséges évre. I. évi folyam. Kiadta Székely Lajos. Brassó. Nyomatott Römer és Kammer betüivel. 8r.
- ** Illustriertes Geschichts-Kalender für das Gemeinjahr 1853. 8-o. Zweiter Jahrgang. Hermannstadt. Martin v. Hochmeister'sche Buchhandlung. (Theodor Steinhaussen).
- ** Siebenbürgischer Provinzial-Kalender auf das Gemein-Jahr. 1853. Hermannstadt, gedruckt bei Georg v. Closius. 16-o.
- ** Calendariu pe anul de obste 1853. 12-o.
- ** Calendariu pentru Poporul Románescu pe Anul 1853. 8-o.
- ** Calendariu pe Anul de obste dela Hristosu 1853. 8-o.

4) Világi történetirók s történelmi segédszerek.

- Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana. Edidit S. L. Endlicher. Sangalli. 1849. 8-o.
- Chronicon Budense. Adornavit Josephus Pohradeczky. Budae. 1838. 8-o.
- Egyetemes világtörténet, a felsőbb gymnasiumi ifjuság használatára. Szerkesztette Schröck Ferencz. I. köt. Ó-kor. II. köt. Középkor. I. füz. Pesten, 1852. 8r.
- Az újkor története 1516.—1789. Szilágyi Virgiltól. I.—V. füz. Pesten, 1851. 8r.
- A magyar nemzeti irodalom története. Irta Toldy Ferencz. I. II. köt. Pesten, 1851. 8r.

Az ó-classica literatura vagy görög és romai remekirodalom történetelmének főbb pontjai. Irta Szvorényi József. Egerben, 1851. 8r.

** Geschichte der Wiener-Neustädter Militer-Akademie von Th. J. Leitner v. Leitnertreu k. k. Major. Hermannstadt, 1852. 8-dr.

Görög régiségtan. Irta Fojtényi Fer. János. Győrött. 1852. 8r.

* Fontes rerum Austriacarum. Diplomataria et acta. IV. Band. Liber fundat. Ecclesiae collegiatae Claustroncoburgensis. Wien. 1841 8-o. — III. Band. Liber foundationum monasterii Zwetlensis. Wien 1851 8-o. — V. Band. Codex Wangianus. Wien 1852 8-o.

* Archiv für Kunde österr. Geschichts-Quellen. Jahrgang 1850. I. II. Bd. I. u. IV. I. u. IV. Heft. — Jahrgang 1851. I. Bd. I. — IV, Heft. — VII. Bd. I. — IV. Heft. — VIII. Bd. I. u. II. Hälfte.

* Notizenblatt. Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen. Erster Jahrgang 1851. 24. Nummern. — Zweiter Jahrgang. 1852. 24. Nummern. 8-o.

* Komnenen und Normannen. Aus dem griechischen von G. L. F. Tafel. Ulm. 1852. 8-o.

** Hetilap. Kolozsvártt. 1853.

** Siebenbürger Bote. 1853. 4-o.

** Telegraphul Roman. Sibiu. 1853. Fol.

** Az egyetemes földrajz alapvonalai. Szerkeszté Matusik János. Egy tekerajzzal. Kolozsvárt. 1853. 8-r.

** Erdély földé ritkaságai. Irta Kövári László. Kolozsvártt. 1853. 8r.

** Csik Gyergyó és Kászon multja, jelene általános és részletes osztályokban. Benkő Károly által. Kolozsvártt. 1853. 8r.

Imbegriff des Wissenwürdigsten der Geographie aller Welttheile. Von Dr. Ungewitter. Pest, Wien, Leipzig. 1853. 8-o.

** Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. Erster Band. Kronstadt 1853. 8-o. Jerney János keleti utazása. I. II. köt. Pesten. 1851 4r.

* Topographische und plisiographische Beschreibung der Ebene von Troia. Von Dr. P. W. Forchhammer. Mit einer Karte. Frankfurt A. M. 1850. 4-o.

* Delle iscrizioni veneziane raccolte ed illustrate da Emmanuele Antonio Cigogna di Venezia, 4-to. Fascicolo 20.

* Archeologische Analecten von Joseph Arneht. Wien. 1851. Fol.

* Das Verbrüderungs-buch des Stiftes S. Peter zu Salzburg. Wien. 1852. Fol.

1) Természettudományi munkák.

Grundzüge der Experimentalphysik. Von Dr. H. Buff. Dritte Lieferung. Heidelberg. 1847. 8-o.

Műipari vegytan. Nendtvich Károly. Budán, 1848. 8-r.

A chemia iskolája. Fordította Berde Áron. Kolozsvártt. 1849. 8r.

Az emlősök természetrajza képekben. Magyaritá Virányi János. Pesten. n. 4-r. — A madarak természetrajza képekben: Ugyanattól. Pesten. n. 4r.

Allgemeine Chemie. Von Dr. Schneider.

Die Schule der Chemie. Von Dr. Stöckhardt.

Flora Rossica. Fascic. VI. VII. Stuttgartiae. 1845. 8-o.

Vezérkönyv a növénytan tanítása és tanulására. I. II. III. Gönczi Pál. Pesten, 1852. 8r.

A természet könyve. Magyarra tették Jánosi Ferencz, Mentovich Ferencz és ifj. Szász Károly. Pesten. 1852. I. II. köt. 8r.

Enumeratio plantarum omnium hucusque cognitarum, secundum familias naturales disposita. Auctore Carolo Sigismundo Kunth. Tomus quartus, Stuttgartiae et Tubingae. 1843. 8-o.

Giftpflanzenbuch. Von Fr. Berge und Dr. V. A. Reiche. Zweite Auflage. Stuttgart. 1850. 4-o.

* Versuch einer Geschichte der Pflanzenwelt. Von Dr. T. Unger. Wien. 1852. 8-o.

* Die Vegetationsverhältnisse von Eglau. Von Alois Pokorny. Wien. 1852. 8-o.

* Geognostisch-botanischer Reiseberickt. Von Dr. Joseph Schlosser und Ludwig von Vukotinovic. Agram. 1853. Fol.

* Kalender der Flora des Horizontes von Prag. Von Karl Fritsch. Wien. 1852. 8-o.

* Oesterreichisches Botanisches Wochenblatt. Wien. 1851. 8-o.

* Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt. 1850. I. Jahrgang. Nro 1. 2. 3. Jänner — December.— II. Jahrgang. 1851. Nro 1—4. Jänner — December. — III. Jahrgang. 1852. Nro 1—4. Jänner — December. 2 példány. 4-o.

κ) Encyclopaediák.

* Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften; a) Mathematisch-naturwissenschaftliche Classe. Zweiter Band. I. — III. Lieferung. — Dritter Band. I. — III. Lieferung. — Vierter Band. II. Lieferung; b) Philosophisch-historische Classe. Zweiter Band. Erste und zweite Abtheilung. — Dritter Band. Wien. 1852. Fol.

* Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften; a) Mathematisch-naturwissenschaftliche Classe. Jahrg. 1850. I. — X. Heft. — Jahrg. 1851. I. — X. Heft. — Jahrgang 1852. I. — IX. Heft; b) Philosophisch-historische Classe. Jahrgang 1850. I. — VII. Heft. — Jahrg. 1851. I. — X. Heft. — Jahrg. 1852. I. — VII. Heft.

* Die feierliche Sitzung der kais. Akad. der Wiss. am 29. Mai 1852. 8—o.

Tudományos gyűjtemény. Pest. 1817. — 1838. 8r. — E nagybecsű haviirat b. e. Tusnádi Kovács Miklós püspök ö nagyméltóságának halála után szállott a lyceumi könyvtár birtokába, de nem teljesen; mert külön évekből összesen 74. kötet hiányzik: de a 190. kötetre terjedő járuléka is forró hálára öbreszti a tanári kart, melyet azon nagytekintélyű hazafiak irányában, kiknek könyvtárunk e kincsét köszöni, e helyt leróni tartozó kötelességünknek ismerjük.

λ) Egyes tartalmaik.

A kolosvári rom. kath. nyilvános teljes gymnasium Évkönyvei. Szerkeszté ugyanazon tanintézet tanári kara. I. füzet. 185¹/₂. Kolosvárt. A rom. kath. lyceum betűivel. 4r.

Első tudósítvány a marosvásárhelyi kath. gymnasiumról 185¹/₂-ki tanévben. Kiadta Sombori István igazgatótanár. Kolosvárt, 1852. 4r.

Schulkatalog. Berlin. 1853. 8-o.

Verzeichniss der im Buchhandel befindlichen Druck-Schriften der k. Akademie der Wissenschaften in Wien. Ende Mai 1852. 8-o.

Antiquarisches Verzeichniss Nr. LXXIII. Halle. 1853.

Mindezeket bezárja öt darab alkalmi versezet; három a brassai, kettő a kolosvári rom. kath. nyomda kiállítása.

T A R T A L O M.

ÉRTEKEZŐ RÉSZ.

BÉLDI-CÓDEX. Adalékul a hazai egyetemes irodalom történetéhez. (Hasonmással). Irta Vasas József, tanár.	3
---	---

ÉRTESÍTŐ RÉSZ.

I. A TANINTÉZET KÖRÉBEN TETT IDŐSZAKI INTÉZKEDÉSEK.

A) Tanügyet érdeklő fontosabb rendeletek kivonata.	21
B) A kolosvári rom. kath. nyilv. és teljes gymnasiumban 185 ² / ₃ tanév folytán tartatott tanácsülések némely lényegesebb határozatainak jegyzéke	28

II. TANÁRI KAR.

A) Rendes tanárok az 185 ² / ₃ tanévben	30
B) Rendkívüli tanárok	30

III. RESZLETES JEGYZETEK A TANULÓ NÖVENDEKEKRŐL AZ 185 ² / ₃ TANÉVBEN.	31
--	----

IV. TANÓRÁK RENDE AZ 185 ² / ₃ TANÉVBEN.	32
--	----

V. ÁTMENETI TANTERV AZ 185 ³ / ₄ TANÉVRE, MELY AZ ERDÉLYI CS. KIR. KORMÁNYSZÉKNEK FELTERJESZTETETT.	34
---	----

IV. RENDKIVÜLI TANTÁRGYAK	37
-------------------------------------	----

VII. ÁTMENETI S ÉRETTSÉGI VIZSGÁK EREDMÉNYE AZ 185 ² / ₃ TANÉVBEN.	38
--	----

FÜGGELÉK.

A KÖZOKTATÁST ELŐSEGÍTŐ TUDOMÁNYOS ESZKÖZÖK NÖVEKEDÉSE.

A). Történelmi s földrajzi segédeszközök szerzése.	39
B). A természettani mütár szerzeményei.	39
C). A termény-gyűjtemény szaporodása.	39
D) A rom. kath. lyceumi könyvtár gyarapodása.	40

KOLOSVÁRTT.

A rom. kath. lyceum betűivel.
